

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра німецької філології

На правах рукопису

КАРПЕВИЧ АЛЬОНА МИХАЙЛІВНА

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО
ТЕКСТУ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ СЕРГІЯ ЖАДАНА)**

*Спеціальність 035 Філологія
Освітньо-професійна програма Мова і література (німецька). Переклад*

Робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник:

ЛИСЕЦЬКА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької філології

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 4
засідання кафедри німецької філології
від 13 листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

 Пасик Людмила Адамівна

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Карпевич А. М. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою (на матеріалі творчості Сергія Жадана). – На правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня магістр зі спеціальності «035 Філологія», освітньо-професійної програми «Мова і література (німецька). Переклад». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, 2024.

У магістерській роботі досліджено лінгвостилістичні особливості художнього перекладу роману Сергія Жадана *ІНТЕРНАТ* німецькою мовою. На основі порівняльно-перекладознавчого аналізу проведено зіставлення тексту оригінального роману українською з його німецьким перекладом у виконанні тандему Сабіне Штьор та Юрія Дуркота. Проаналізовано прийоми досягнення адекватності перекладу. Охарактеризовано ідіостиль Сергія Жадана, який віддзеркалює такі грані постмодернізму як заперечення тоталітаризму, відмова від канонів, гра зі словом, урбанізм та пошуки індивідуального естетичного світогляду.

Проаналізовано перекладацькі трансформації, застосовані перекладачами для досягнення адекватності та еквівалентності між текстом оригіналу та перекладом. Використано різноманітні прийоми, зокрема лексичні трансформації (генералізація, конкретизація, логізація), граматичні (синтаксичне уподібнення, граматична заміна, перестановка) і лексико-граматичні (додавання, вилучення, описовий переклад). Встановлено, що перекладачам вдалося зберегти синтаксичну еквівалентність, незважаючи на структурні розбіжності української та німецької граматики. Простежено використання складних та багатокомпонентних німецьких композит, які замінюють групи слів у мові оригіналу, зберігаючи при цьому структуру оригінальних речень. На основі лінгвостилістичного аналізу виявлено, що перекладачі вміло використовували описовий метод і прийом генералізації для передачі реалій, котрі невідомі реципієнту. Окреслена важливість творчості Сергія Жадана для німецької

літературної культури. Роботи письменника, зокрема *ІНТЕРНАТ*, знаходять відгук у тематиці, характерній для післявоєнної німецької літератури, зокрема теми духовної кризи і пошуку сенсу життя. Таким чином, дослідження підтверджує значущість перекладу твору *ІНТЕРНАТ* для німецької аудиторії, сприяючи популяризації сучасної української літератури в німецькомовному середовищі. Завдяки своїм перекладам і громадській діяльності Сергій Жадан активно сприяє культурному діалогу між Україною та Німеччиною, відкриваючи глибоке бачення українських реалій.

Ключові слова: ідіостиль, перекладацькі трансформації, генералізація, перестановка, додавання, вилучення.

ANNOTATION

Karpevytsch A. M. Linguostilistische Merkmale der Übersetzung eines literarischen Textes ins Deutsche (nach den Werken von Serhij Zhadan). – Über die Rechte des Manuskripts.

Die Arbeit für den Masterabschluss im Fach „035 Philologie“, Bildungs- und Berufsprogramm „Sprache und Literatur (Deutsch). Übersetzung“. – Nationale Lesja-Ukrajinka-Universität Wolhynien, Lutzk, 2024.

Die Masterarbeit untersucht die sprachlichen und stilistischen Merkmale der literarischen Übersetzung des Romans *INTERNAT* von Serhij Zhadan ins Deutsche. Auf der Grundlage einer vergleichenden Übersetzungsanalyse wurde der Text des ukrainischen Originalromans mit seiner deutschen Übersetzung durch das Tandem Sabine Stöhr und Juri Durkot verglichen. Es wurden die Methoden zur Erzielung einer angemessenen Übersetzung analysiert. In der Forschung wurde der eigene literarische Stil von Serhij Zhadan beschrieben, in dem sich Facetten der Postmoderne wie die Ablehnung des Totalitarismus, die Ablehnung von Kanons, Wortspiele, Urbanismus und die Suche nach einer individuellen ästhetischen Weltsicht widerspiegeln.

Die Übersetzungstransformationen, die von Übersetzern verwendet wurden, um Angemessenheit und Äquivalenz zwischen Ausgangs- und Zieltext zu erreichen, wurden analysiert. In der Übersetzung kamen verschiedene Techniken zum Einsatz, darunter lexikalische Transformationen (Generalisierung, Spezifizierung, Logisierung), grammatikalische Transformationen (syntaktische Ähnlichkeit, grammatikalische Substitution, Umstellung) und lexikalisch-grammatische Transformationen (Hinzufügung, Streichung, beschreibende Übersetzung). Es wurde festgestellt, dass es den Übersetzern gelungen ist, die syntaktische Äquivalenz trotz der strukturellen Unterschiede zwischen der ukrainischen und der deutschen Grammatik zu wahren. Die Verwendung komplexer und mehrgliedriger deutscher Komposita, die Wortgruppen in der Ausgangssprache ersetzen und dabei die Struktur der ursprünglichen Sätze beibehalten, wurde nachgezeichnet. Auf der Grundlage einer linguistischen und stilistischen Analyse wurde festgestellt, dass die Übersetzer die deskriptive Methode und die Technik der Generalisierung geschickt eingesetzt haben,

um Realien zu vermitteln, die dem Empfänger unbekannt sind. Die Bedeutung des Werkes von Serhij Zhadan für die deutsche Literaturkultur wird verdeutlicht. In den Werken des Schriftstellers, insbesondere in *INTERNAT*, schwingen Themen mit, die für die deutsche Nachkriegsliteratur typisch sind, insbesondere das Thema der geistigen Krise und die Suche nach dem Sinn des Lebens. So bestätigt die Studie die Bedeutung der Übersetzung von *INTERNAT* für das deutsche Publikum und trägt zur Popularisierung der zeitgenössischen ukrainischen Literatur im deutschsprachigen Raum bei. Durch seine Übersetzungen und öffentlichen Aktivitäten fördert Serhij Zhadan aktiv den kulturellen Dialog zwischen der Ukraine und Deutschland und offenbart dabei eine tiefe Vision der ukrainischen Realien.

Schlüsselwörter: Idiostil, Übersetzungstransformationen, Generalisierung, Permutation, Hinzufügung, Streichung.

ANNOTATION

Karpevych A.M. Linguostylistic Features of Translating a Literary Text into German (Based on Serhiy Zhadan's Works). – Manuscript.

This thesis is submitted for the degree of Master of Arts in the field of "035 Philology", educational and professional program "Language and Literature (German). Translation." – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

This master's thesis examines the linguostylistic features of the German translation of Serhiy Zhadan's novel *INTERNAT*. Through a comparative translation analysis, the original Ukrainian text is contrasted with its German translation by the duo Sabine Stöhr and Juri Durkot. Techniques used to achieve translation adequacy are analyzed, and Zhadan's unique style is characterized, reflecting aspects of postmodernism such as the rejection of totalitarianism, departure from conventions, wordplay, urban themes, and the search for an individual aesthetic perspective.

This study analyzes the translation transformations applied by the translators to achieve adequacy and equivalence between the original and translated texts. Various techniques were used, including lexical transformations (generalization, specification, rationalization), grammatical transformations (syntactic alignment, grammatical substitution, transposition), and lexico-grammatical techniques (addition, omission, descriptive translation). It was found that the translators managed to maintain syntactic equivalence in spite of structural differences between Ukrainian and German grammar. The use of complex and multi-component German compounds, which replace word groups in the original language while preserving the structure of the original sentences, was observed.

It was revealed through linguostylistic analysis, that the translators skillfully employed the descriptive method and the generalization technique to convey cultural references unfamiliar to the recipient. The importance of Serhiy Zhadan's work for German literary culture is highlighted, as his works, particularly *INTERNAT*, resonate with themes characteristic of post-war German literature, including themes of spiritual crisis and the search for life's meaning. Thus, the research confirms the significance of translating *INTERNAT* for the German audience, promoting contemporary Ukrainian

literature in the German-speaking context. Through his translations and public activities, Serhiy Zhadan actively contributes to the cultural dialogue between Ukraine and Germany, offering a profound perspective on Ukrainian realities.

Keywords: idiolect, translation transformations, generalization, transposition, addition, omission.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Творчість Сергія Жадана: огляд та обґрунтування вибору матеріалу дослідження.....	7
1.2. Художні твори Сергія Жадана у контексті російсько-української війни та їх вплив на німецьку лінгвокультуру	10
1.3. Особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою	12
1.4. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту.....	15
1.5. Методологія та методика дослідження лінгвостилістичних особливостей перекладу художнього тексту	17
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ІНТЕРНАТ СЕРГІЯ ЖАДАНА ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ	23
2.1. Перекладацькі прийоми перекладу художнього твору.....	23
2.1.1. Проблема передачі авторського ідіостилю	25
2.1.2. Проблема інтерпретації явищ і понять, невластиві культурі мови перекладу (німецькій мові).....	26
2.1.3. Особистість перекладача	27
2.2. Стилiстичні особливості перекладу творів Сергія Жадана	29
2.2.1. Переклад реалій	29
2.2.2. Переклад фразеологізмів	33
2.2.3. Переклад тропів	35
2.2.4. Передача фігур додавання	40
2.2.5. Передача фігур елімінації.....	43
2.2.6. Передача фігур заміни місця.....	46
2.2.7. Переклад соціолектів	48
2.3. Передача синтаксичних структур при перекладі	54

	3
2.4. Відтворення авторського ідіостилю	62
2.5. Збереження сутності й естетичної функції творів Сергія Жадана при перекладі.....	65
2.6. Значущість творів Сергія Жадана для німецької лінгвокультури	66
Висновки до розділу 2.....	70
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Художній переклад займає вагоме місце в галузі перекладознавства. Він поєднує в собі компоненти всіх мовних стилів, є інструментом культурного освоєння світу, що віддзеркалює в собі життя певної країни. Головне завдання художнього перекладу – передача змісту оригіналу, без спотворення його форми. Найвища майстерність перекладача проявляється не лише в збереженні сюжету та фактів, але й емоційної атмосфери, авторського стилю й мовних особливостей твору. Сучасна українська література – великий пласт творів, що не повинен бути обділений увагою. Тому існує потреба в дослідженні українського художнього дискурсу XXI століття, визначенні особливостей постмодерністської прози, аналізу перекладу, а саме перекладацьких трансформацій, які дають змогу зберігати оригінальну думку першотвору.

Сергій Жадан є одним із найяскравіших представників сучасної української літератури, чії твори тяжіють до естетики постмодернізму. У своїх книгах митець змальовує реалії життя пересічних українців у не простих умовах, що переслідують їх останні десятиліття. Герої Сергія Жадана шукають власну ідентичність, внутрішню свободу, приналежність у постколоніальному суспільстві та відчуття патріотизму під час воєнних дій. Оскільки твори письменника репрезентують сучасність України, то вони неодноразово перекладались та здобули позитивні відгуки. Про це свідчать численні нагороди митця, зокрема премія імені Губерта Бурди для молодих східноєвропейських поетів (Hubert Burda Preis für junge Lyrik), літературна премія імені Джозефа Конрада-Коженьовського, премія Brücke Berlin (*ВОРОШИЛОВГРАД*) та інші. За видатну творчість і гуманітарну позицію, яка проявляється в його комунікації Сергія Жадана та допомозі українцям під час війни, письменнику присуджено в червні 2022 року премію миру німецьких книгарів (Friedenspreis des deutschen Buchhandels).

Українські літературознавці неодноразово проявляли інтерес до художнього доробку Сергія Жадана. Його творчість аналізували у своїх наукових розвідках О. Даниліна, Н. Данчишин, А. Бабенко, Я. Голобородько, Л. Печерських, Т. Гундорова, Н. Левченко, У. Федорів та інші. Багатогранність гострих тем, авторський стиль, розмаїття лінгвостилістичних засобів, епатажність та експерименти з формою викликають у науковців бажання досліджувати твори митця.

Власне бачення війни Сергій Жадан передав у книзі, що була опублікована у 2017 році під назвою *ИНТЕРНАТ*. У романі описано події на Сході України на початку 2015 року. Це дає нам змогу проаналізувати особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою, порівняти стилістичні засоби оригіналу й твору, що з'явився в процесі перекладу.

Мета дослідження – проаналізувати авторський стиль Сергія Жадана, порівняти стилістичне вираження в оригіналі та в перекладі й визначити перекладацькі трансформації, до яких удається перекладач.

Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань:

- вивчити життєвий та творчий шлях Сергія Жадана в контексті російсько-української війни та її вплив на німецьку лінгвокультуру;
- відшукати переклади німецькою мовою творів письменника і його роман *ИНТЕРНАТ* у перекладі німецькою мовою;
- опрацювати наукову літературу з питання перекладацьких прийомів та трансформацій для адекватного перекладу художнього тексту;
- проаналізувати переклад роману *ИНТЕРНАТ* у виконанні Сабіне Штьор і Юрія Дуркота;
- дослідити лексико-стилістичні та синтаксичні особливості оригіналу й перекладу;
- порівняти авторський ідіостиль оригіналу та перекладу;
- простежити питання значення творів Сергія Жадана для німецької лінгвокультури.

Об'єкт дослідження – роман Сергія Жадана *ІНТЕРНАТ* та його німецькомовний переклад, виконаний Сабіне Штьор та Юрієм Дуркотом.

Предмет дослідження – лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою на основі роману *ІНТЕРНАТ*.

Методи дослідження. Для досягнення мети в роботі застосовано загальнонаукові методи аналізу, систематизації й узагальнення матеріалу, а також метод зіставного аналізу оригінального та перекладеного текстів, метод суцільної вибірки, перекладацький аналіз, трансформаційний метод, метод синтезу й лінгвостилістичний аналіз.

Теоретичним підґрунтям цієї наукової роботи стали праці провідних вітчизняних мовознавців та літературознавців Т. Гундорової, Р. Зорівчак, І. Корунця, Т. Кияка, А. Науменко, О. Огуя, С. Синегуба, Г. Лисенко, І. Баклана, З. Чепурної, Х. Дідуха та ін.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що її **результати** сприятимуть подальшому дослідженню окресленої теми; можуть бути використані в процесі поглибленого вивчення художнього перекладу німецькою мовою.

Апробація результатів дослідження. Результати пошуку висвітлено в тезах «Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою (на матеріалі творчості Сергія Жадана)» у збірнику матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Черкаси, 16 квітня 2014 р.) та статті «Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою (на матеріалі творчості Сергія Жадана)» (категорія Б), що опублікована у випуску № 20 наукового журналу «Актуальні питання іноземної філології».

Структура магістерської складається із вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки, з яких основного тексту – 75 сторінок. Список використаних джерел складається із 65 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Творчість Сергія Жадана: огляд та обґрунтування вибору матеріалу дослідження

Українське літературне середовище ХХІ століття вирізняється сучасною інтерпретацією класичних творів, переосмисленням історії, використанням нетрадиційних форм, актуалізацією суспільно-політичних тем, а також прагненням визначити свій особистий авторський стиль. Митці намагаються відзначитись стильовою манерою, зображально-виражальними засобами, мовною естетикою, відвертим вираженням особистої думки. Одним із яскравих представників сучасного літературного дискурсу можна назвати Сергія Жадана. Прозаїк, поет, публіцист, волонтер, лідер гурту «Жадан і собаки», а віднедавна боєць, який за своїм переконанням вступив добровільно до лав Національної гвардії України – вже багато років Сергій Жадан має особливе значення для українців.

Сергій Жадан народився на сході України, у місті Старобільськ Луганської області. Навчаючись у Харківському державному університеті, зацікавився українським футуризмом, зокрема досліджував творчість Михайля Семенка. Проживаючи непрості роки, як для держави, так і окремого громадянина, своє бачення історії автор передав у першій прозовій книзі *БИГ МАК*, що з'явилась у 1998 році. Письменник чітко усвідомлював, в який буремний час вони проживають свою молодість та змушені самотійно шукати ідеал української ідентичності. *Мені завжди вистачало скепсису та оптимізму, аби не мріяти про втечу та перетин кордону, почуваячись хай і не впевнено, проте цілком комфортно вдома, поміж мертвої індустрії та молодій демократії* [22; с. 262].

Літературознавиця Т. Гундорова, котра досліджує роботи письменника ще з 90-х рр., відносить його до дев'ятидесятників, останнього радянського покоління, котрі розірвали зв'язок з тоталітарним минулим. Науковиця аналізує

твори Сергія Жадана крізь призму архетипних ролей – Підліток, Лузер, Провідник і зауважує, що так автор фіксує, як пострадянське покоління звільняється від колоніальної травми і востає у землю своєї батьківщини.

Поряд з іншими митцями, а саме Ю. Андруховичем, О. Забужко, Ю. Іздриком, Л. Дерешом, Сергій Жадан входить до напрямку постмодернізму, який виник як бунт проти пострадянського мистецтва, руйнування старої форми та зародження нової. *Постмодернізм* (лат. post — за, після, далі; франц. moderne — сучасний, новітній) як літературна течія виник у США та Європі в останню третину ХХ ст. Оскільки постмодернізм є відносно новим явищем, надзвичайно важко аналізувати цей стиль, але американський літературознавець Ігаб Хасан виокремив певні характеристики [57]:

- 1) невизначеність, культ неясностей, помилок, пропусків;
- 2) фрагментарність і принцип монтажу;
- 3) «деканонізація», боротьба з традиційними ціннісними центрами;
- 4) «все відбувається на поверхні», відсутність психологічних і символічних глибин;
- 5) «ми залишаємося з грою мови, без Еґо»: мовчання, відмова від мімезису й образотворчого начала;
- 6) позитивна іронія, що затверджує плюралістичний всесвіт;
- 7) змішання жанрів, високого і низького, стильовий синкретизм;
- 8) театральність, робота на публіку, обов'язкове врахування аудиторії;
- 9) зрощення свідомості з засобами комунікації, здатність пристосовуватися до їхнього становлення та рефлектувати над ними.

Український постмодернізм в контексті сучасної української літератури та його основні концепти досліджувала Н. Лазарович. Художній світ Сергія Жадана базується на принципах постмодернізму, наповнений багаторівневими мовними структурами, метафоризацією, конформізмом, подекуди сарказмом, експериментами з формою, сленгом. Р. Харчук називає письменника «вічним підлітком», пов'язує це з відчуттям духовної бездомності, що віддзеркалює

травматичну підлітковість того часу: *Якщо Ю. Андрухович має за взірець поета-богему, то С. Жадан не хоче “поганого Сосюри”, інші українські класики йому теж не пасують* [56; с. 212].

Як зауважує літературознавиця А. Матусяк у своєму аналізі творчості Сергія Жадана, автор відкрив перспективу побудови нової постколоніальної, посттоталітарної, української ідентичності, яка супроводжується випробуваннями та боротьбою. *Протагоністи прози Жадана постановляють здобути свій життєвий досвід подібним шляхом, як їх ровесники зі західної демократії в епоху постсучасності, звільняючись від успадковування баласту ідентичності, закоріненої в одній сильній і наперед визначеній життєвій стратегії покоління батьків, яка вписувалася в формулу прочанина, що подорожує визначеною трасою до окресленого кінця мандрівки* [39; с. 307].

Герой роману *ІНТЕРНАТ* також має власний концепт шляху, тільки в його випадку йдеться не лише про фізичну дорогу до племінника, а про еволюцію себе, від аморфності до усвідомлення себе, як громадянина держави, в якій точиться війна. Н. Данчишин назвав цю дорогу прощеною, під час якої Паша мусить очиститися, спокутувати гріх «невтручальности», себто байдужости як захисної реакції на небезпеку [18].

Г. Врублевська, І. Булкіна переконані, що Паша – це «ватник» і не викликає симпатії. *Пашин світогляд – малопрємна ода збайдужілому дрібному інтелігентству, яке воліє навчати мови, але не вчити нею користуватися; виставити оцінки, але не оцінити свого найближчого простору; ті, для кого абстрактні цінності завжди будуть вищими за дріб'язок політичного й соціального* [9].

Роман *ІНТЕРНАТ*, а саме аналіз літературно-художніх антропонімів, досліджувала А. Вегеш у своїй науковій статті.

Мовно-естетичний світ Сергія Жадана у цьому творі багатогранний, ось чому доречно обрати цей матеріал на дослідження лінгвостилістичних прийомів. Роман німецькою мовою видано у 2022 році німецьким видавництвом Suhrkamp. На основі перекладу цього твору проаналізуємо лінгвостилістичні засоби

оригіналу та їх відповідність у перекладі й простежимо, чи зберігся авторський стиль, оскільки найосновнішим завданням перекладача є зберегти цілісність між формою та змістом.

1.2. Художні твори Сергія Жадана у контексті російсько-української війни та їх вплив на німецьку лінгвокультуру

Протягом історії війна неодноразово ставала темою досліджень і художнього переосмислення, а початок російського вторгнення на Сході України в 2014 році підняв цей мотив у сучасній українській літературі. Взаємодія з художнім масивом текстів про війну – це простір для спільних переживань, зворушливих особистих історій та єднання учасників освітнього процесу. Головною метою є допомогти їм розібратися в справжніх причинах агресії та усвідомити, що йдеться не про війну за території, а про боротьбу за саме право українців та України на існування.

У світі цифрових технологій згадана ситуація потребує активної мистецької позиції невідстороненого переживання цих подій та їх пропускання через себе, що є особливо цінним для підтримки громадян і підсилення духу. Громадянська позиція Сергія Жадана завжди була принциповою, адже письменник є представником посттоталітарного покоління, що було «призване» трансформувати незалежну Україну та перебудувати свідомість багатьох. Творчий доробок автора часто привертає увагу журналістів, літературознавців чи критиків не тільки в Україні, а й за кордоном, про що свідчить кількість рецензій, коментарів до поетичних або прозових здобутків автора. Неодноразово він ставав лауреатом різних премій, зокрема у 2022 році Сергій Жадан отримав німецьку премію Ганни Арендт за політичне мислення. Жюрі відгукнулось про українського письменника так: *Жадан не просто описує український світ, він допомагає зрозуміти його, у всьому його хаосі, стражданнях і людяності. В його творах оповідач не господар, а такий же, як і всі, застряг у хаосі повсякденного життя та шукає шлях* [12].

Ключовою темою багатьох творів Сергія Жадана, як прозових, так і поетичних є проблема війни на Сході України. Оскільки сам письменник народився на Луганщині, це дає йому змогу глибше та об'ємно розкрити образ місцевого населення в контексті історичних подій, що склались. Перший роман, що торкнувся сюжету війни – *ІНТЕРНАТ*, з'явився у 2017 році та описує події у прифронтовому містечку на Сході України початку 2015 року. Сама назва роману *інтернат* несе символічне навантаження, йдеться про узагальнену характеристику сучасного Донбасу, де люди відчують себе невикоріненими, відірваними від суспільства, від країни як такої. Це відділена від усіх територія, населення якої не має родинних, національних та історичних цінностей. У романі панує атмосфера страху, неминучості трагедії, ворожості до людства, безнадії та гіркого розчарування. Війна тут розкривається не так через опис подій, як через сприйняття головного героя, який ще не до кінця визначився зі своєю українською ідентичністю.

Наступною книгою, що описує весь жах війни та життя окупованого міста, стала *HIMMEL ÜBER CHARKIW. NACHRICHTEN VON ÜBERLEBEN IM KRIEG* – це збірка оповідань та есеїв Сергія Жадана, яка описує його досвід протягом перших місяців російського вторгнення в Україну у 2022 році. Книга – це жорсткий і безкомпромісний опис впливу війни на місто Харків та його мешканців, а також роздуми про природу насильства, травми та стійкості. Сергій Жадан яскраво змальовує страждання та втрати, спричинені війною, як з точки зору фізичних жертв, так і емоційного впливу на тих, хто вижив. Він пише про загибель друзів і колег, руйнування будинків і підприємств, а також про вимушене переселення тисяч людей. Незважаючи на жахи, які вони переживають, письменник знаходить моменти надії та натхнення в історіях простих українців, які борються за захист своїх домівок і своєї країни. Часто Сергій Жадан пише про волонтерів, які допомагають евакуювати мирне населення, надавати їжу та притулок, а також доглядати за пораненими. Важливо, що автор використовує своє письменство, щоб засвідчити війну і дати голос тим, кого заглушили.

Для міжкультурної комунікації, зокрема для німецької культури це можливість дотично осягнути ситуацію, в якій громадяни України понад усе намагаються вижити. *Das neue Buch des Friedenspreisträgers Serhij Zhadan «HIMMEL ÜBER CHARKIW» ist ein Zeugnis davon, wie der Krieg Menschen verroht* [59] / *Нова книга лауреата Премії Миру Сергія Жадана «НЕБО НАД ХАРКОВОМ» є свідченням того, як війна знущається над людьми.* За творчість та гуманітарну позицію, яка проявляється у його спілкуванні та допомозі українцям під час війни, Сергію Жадану присуджено у червні 2022 року премію миру німецьких книгарів (Friedenspreis des deutschen Buchhandels).

1.3. Особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою

В умовах сучасного глобалізованого світу, де культурні кордони стають дедалі прозорішими, роль перекладача як міжкультурного посередника набуває особливого значення. Професіонали цієї справи поєднують різні мовні та культурні реальності. Компетентний перекладач володіє не лише знаннями мови, але й глибоким розумінням культурних особливостей як мови оригіналу, так і мови перекладу. Це дозволяє йому майстерно адаптувати зміст тексту, враховуючи контекст, щоб зробити його доступним та зрозумілим для цільової аудиторії. Справжнє мистецтво перекладу полягає в його «невидимості». Читач не повинен відчувати, що має справу з перекладом, а сприймати текст як органічний твір, створений саме цією мовою. Це досягається завдяки ретельному підбору слів, стилістичних прийомів та образів, які відповідають нормам та естетичним очікуванням цільової культури.

Твори художньої літератури відрізняються від інших видів письма тим, що їхня головна мета – естетичний вплив на читача. Це досягається за допомогою ключової комунікативної функції – художньо-естетичної. На відміну від наукових текстів, що прагнуть до точності та об'єктивності, або публіцистичних творів, що зосереджені на переконанні чи інформуванні, художня література використовує мову для створення емоційного відгуку та естетичного задоволення. При перекладі важливо донести до читача не тільки своєрідність

художньої мови письменника, але й зберегти правильну конотацію, відчуття, що залишаються після прочитання.

Різні аспекти художнього перекладу досліджували О. Білецький, Р. Зорівчак, І. Корунець, Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй, С. Синегуб та ін. Як зазначає Т. Кияк, *філолог-перекладач повинен бачити соціальні і художні аспекти тексту, але акцентувати останні, тоді як простий читач бачить і реценіює, в залежності від своїх освітніх смаків, лише фактори соціальні або естетичні* [30; с. 426]. Теоретичні засади перекладу на німецьку мову досліджували такі науковці, як Г. Лисенко, І. Баклан, З. Чепурна та інші. Їхні праці присвячені аналізу лексичних, граматичних та семантичних аспектів перекладу та пошуку адекватного перекладацького рішення. Переклад культурно маркованих елементів німецькою мовою досліджували О. Бондарчук, Н. Лисецька. Вивченням перекладів на німецьку мову літературного спадку Лесі Українки займалися Л. Баран, Н. Лисецька Л. Свищ, І. Тарасинська, Н. Поліщук. Особливості перекладу власних назв на німецьку мову на основі роману Сергія Жадана *ДЕПЕШ МОД* вивчав О. Росоха, В. Манакін.

Необхідно зазначити, що процес перекладу художнього тексту має свої етапи. Перший етап передбачає аналіз першоджерела, що включає детальне вивчення змісту та аналіз мовних засобів, що притаманні автору; визначення семантики оригіналу; аналіз контексту твору, що перекладається. На другому етапі перекладацької роботи перекладач обирає у мові перекладу і літературі еквівалентні засоби відтворення найважливіших рис оригіналу, а також засоби, які будуть використані на завершальному третьому етапі. В. Коптілов характеризує цей процес, як протилежний аналізу, тобто *синтез у нове художнє поєднання ознак, що були виокремлені перекладачем у першоджерелі й трансформовані відповідно до особливостей літературної мови перекладу* [32, с. 79]. На заключному, четвертому етапі, перекладач здійснює постперекладацький аналіз, виступаючи у ролі дослідника та критика власного твору. Цей етап не обмежується часом одразу після публікації, адже сумлінний

перекладач постійно вдосконалює свої переклади, повертаючись до них з часом та замінюючи попередні варіанти більш досконаліми.

Серед труднощів, що можуть виникнути при перекладацькій діяльності, можна окреслити наступні: повторення структурно-семантичної конструкції оригіналу; збереження національної та історичної специфіки; відтворення емоційної конотації першоджерела.

Оскільки переклад – це складний інтерлінгвальний процес, між оригіналом та текстом перекладу виявляються культурно, історично та ментально обумовлені варіації. Т. Кияк у своїй праці називає їх преференціями. Наприклад через відмінності на синтаксичному рівні, між українською та німецькими мовами важко досягнути тотожності, адже в другій критичним є правильний порядок слів, тоді як для мови оригіналу це грає не настільки важливу роль. *В німецькій мові інформативно найбільш навантажене слово частіше розташоване наприкінці речення, що не є обов'язковим явищем для української мови* [30; с. 37]. В таких випадках перекладач послуговується перекладацькими трансформаціями, а саме перестановкою, заміною, опущенням або ж додаванням. Скориставшись напрацюваннями Т. Кияка, А. Науменка, О. Огуя та інших науковців, можна виокремити основні граматичні відмінності української та німецьких мов:

- 1) відмінні форми однини та множини;
- 2) розбіжності у наборі граматичних категорій та форм. У німецькій мові це можуть бути артиклі, як засоби означеності та неозначеності іменника, котрі відсутні в українській;
- 3) різна частотність вживання активного та пасивного стану, дійсного та умовного способів, інфінітивних конструкцій тощо;
- 4) вживання безособових займенників *man*, *es*, які неможливо так само передати у структурі української мови;
- 5) відмінний спосіб сполучення слів (комполит);

- б) відсутність або лише часткове співпадиння лінгвістичних категорій в системах мов оригіналу та перекладу;
- 7) нормативні відхилення в мовах тексту оригіналу та тексту перекладу [30; с. 192].

Труднощі перекладацької діяльності відчуються особливо гостро, коли йдеться мова про семантичне значення слів. Перекладачу необхідно критично аналізувати контекст, щоби з переліку можливих варіантів-синонімів підібрати точний еквівалент, що відповідатимете правильному значенню слова. *Саме контекст спроможний допомогти перекладачеві виявити ті рамкові конструкції, семантичні "згустки" (т. зв. фрейми), яких бракує в окремо взятому реченні* [30; с. 38]. Особливо складно передається значення фразеологізмів та реалій, адже мова не просто інструмент для спілкування, а й невід'ємний елемент національної ідентичності, що доповнює й збагачує систему уявлень про світ, властиву певному народу. Кожен народ виражає свою життєву філософію саме за допомогою мови, що робить її дзеркалом душі нації, сховищем її пам'яті.

1.4. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту

Мова художньої літератури включає у себе елементи усіх мовних стилів, проте головна її функція не комунікативна, а естетична. Слова в руках письменника стають не лише інструментом для передачі інформації, але й потужним засобом для створення образів, емоцій та атмосфери. На відміну від повсякденної мови, де слова мають чітко окреслене значення, у художньому творі вони набувають нового, глибшого сенсу. Автор використовує мову не лише для того, щоб описати події чи почуття, але й для того, щоб передати своє бачення світу, вплинути на емоції читача, змусити його співпереживати героям.

Для кращого розуміння художнього перекладу є доцільним визначити його приналежність до певного жанру серед прози, поезії, перекладу пісень, п'єс тощо. В рамках нашого дослідження увага приділяється перекладу художньої

прози жанру роман. Роман – це великий за обсягом і складний за сюжетною будовою епічний твір, який всебічно змальовує різні життєві лінії героїв і процес формування їх характерів у контексті актуальних проблем життя і містить філософські роздуми автора [33, с. 86-87]. В романі істотну роль відіграє його ритмічна структура, інтонаційна динаміка речень, груп речень та абзаців. Ця ритмомелодика твору слугує для передачі внутрішнього настрою тексту, закладеного автором, що складно відтворити за допомогою інших мовних інструментів. В рамках прозового тексту слово не лише несе в собі певний зміст, але й виступає інструментом формування стилістичного тону. При перекладі прозових творів перекладач стикається з проблемою невідповідності смислового навантаження та стилістичної виразності слів та фраз різних мов.

Невід’ємним елементом художньої мови є індивідуально-авторський стиль. Кожен письменник використовує мову по-своєму, обираючи певні мовні одиниці, фрази, граматичні конструкції, що відображають його світогляд, творчу манеру. Мовознавець Х. Дідух дефінує поняття «ідіостиль» як *сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших* [20]. Центральним об’єктом вивчення індивідуального стилю письменника слугує мова його творів. Саме в ній, під час творчого процесу, автор творить власний неповторний мовний світ, наповнюючи його характерними для нього фонетичними, лексичними, морфологічними та синтаксичними особливостями. Якщо звернутись до творчості Сергія Жадана, як представника постмодерністської течії, митець сміливо експериментує з синтаксичними формами, грається зі словами, змішуючи різні стилі, часто вживає авторські порівняння, а також звертається до сленгу, що відповідає ситуації. «Архітектура» його художнього дискурсу багаторівнева, нерідко змушує читача пильно слідкувати за червоною ниткою сюжету. Проза Сергія Жадана експресивна та наповнена багаточисельними стилістичними мовними засобами.

Стилістичні засоби можна умовно поділити на *зображальні* та *виражальні* засоби мови. *Зображальні засоби*, або ж тропи сприяють створенню образів та

художніх ефектів. За визначенням у великому тлумачному словнику української мови за ред. В. Бусела, троп (в літ.) – *це слово або мовний зворот, взяті в переносному, образному значенні* [6, с. 1479]. До тропів відносяться метафори, епітети, порівняння, гіперболи, іронія, алегорія та багато інших стилістичних засобів. Ці стилістичні фігури збагачують мову художнього твору образами, емоційно насичують, допомагають читачу в правильній інтерпретації твору. На відміну від тропів, що генерують образи, стилістичні фігури, або виражальні засоби мови, не створюють візуальних картин. Натомість, вони слугують для підкреслення певної думки, посилення емоційного впливу та надання мові більшої експресивності. Цей ефект досягається завдяки використанню нестандартних синтаксичних конструкцій, таких як інверсія, риторичні запитання, контраст та інші.

Переклад тексту, окрім урахування стилістичних особливостей, може ускладнюватись наявністю стилістично забарвленої лексики. До експресивної лексики належать слова з додатковим конотативним значенням, яке надає висловлюванню емоційного забарвлення, більшої виразності та образності, а також характеризується стилістично-оцінним характером. Сюди можна віднести поетизми, сленг, вульгаризми тощо.

1.5. Методологія та методика дослідження лінгвостилістичних особливостей перекладу художнього тексту

Дослідження мало на меті проаналізувати оригінал твору Сергія Жадана *ІНТЕРНАТ* та його переклад на німецьку, виявити схожості та розбіжності на лінгвостилістичному рівні. Для досягнення поставленої мети та виконання відповідних завдань у магістерській роботі використано різні методи літературознавчих досліджень, як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи, що передбачають реалізацію поставлених у магістерській роботі завдань.

Метод теоретичного аналізу і синтезу. Для проведення теоретичного аналізу і синтезу дослідник вивчає наукові праці, довідкову літературу та методичні посібники. Ґрунтом для дослідження слугували праці зарубіжних та

вітчизняних лінгвістів у галузі теорії перекладознавства, зокрема художнього перекладу, а також прийомів та стратегій досягнення адекватного перекладу з використанням перекладацьких трансформацій. Завдяки методу ми змогли провести всебічний аналіз, який став фундаментом для логічного викладення результатів дослідження.

Порівняльно-перекладознавчий аналіз. Дослідження ґрунтувалося на методі порівняльно-перекладознавчого аналізу, який передбачав зіставлення тексту оригінального роману українською мовою (*ИНТЕРНАТ*) з його німецьким перекладом (*INTERNAT*). Цей аналітичний процес дозволив виявити лінгвостилістичні особливості твору оригіналу, а також при зіставленні з перекладом – прийоми досягнення адекватності перекладу. При перекладацькій діяльності перекладачами використані такі трансформації: лексичні, а саме прийом генералізації, конкретизації і логізації; граматичні, серед яких прийом синтаксичного уподібнення, граматичної заміни, об'єднання та членування речень, перестановки; лексико-граматичні, які охопили прийом додавання, вилучення, описовий переклад і компенсація.

Зіставний метод. На основі цього методу проаналізовано розбіжності між оригінальним текстом роману українською мовою та його німецьким перекладом. Завдяки методу вдалося чітко окреслити як спільні риси, так і відмінності у зіставляваних парах речень. Це, в свою чергу, уможливило виявлення конкретних прикладів застосування перекладацьких трансформацій, які використовувалися для подолання міжмовних відмінностей та забезпечення адекватного перекладу.

Метод суцільної вибірки. Цей метод передбачає збір фактичного матеріалу дослідження та опрацювання досліджуваного джерела (роману) з подальшим укладанням практичної бази дослідження.

Перекладацький аналіз. Ключовою складовою процесу перекладу є перекладацький аналіз, що передбачає активну діяльність перекладача, спрямовану на досконале розуміння тексту. Цей аналіз охоплює визначення

комунікативної та естетичної функцій тексту, а також розробку стратегії перекладу.

Трансформаційний метод. Суть методу полягає у дослідженні різних видів лексичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій. В рамках нашого дослідження виявлено, що класифікація мовних структур ґрунтується на їх еквівалентності до інших структур за будовою. Це означає, що одна структура може перетворюватися на іншу (наприклад, конструкція з позитивним значенням може трансформуватися в конструкцію з негативним). Використання лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій є необхідним у зв'язку з відсутністю певних конструкцій у цільовій мові, а також через розбіжності у вживанні відповідних форм та конструкцій.

Лінгвостилістичний аналіз. За допомогою цього методу ми визначили стилістичні прийоми та приклади використання емоційно забарвленої лексики у романі-оригіналі та його перекладі. Завдяки впровадженню цих стилістичних інструментів автор роману майстерно розкриває внутрішній світ, погляди та індивідуальні особливості головних персонажів, а також веде читача до глибшого розуміння їх життєвого шляху.

Підґрунтя для теоретичної та практичної частини дослідження розроблено на *першому етапі*. Для цього проведено суцільну вибірку теоретичних матеріалів та здійснено добір стилістичних прийомів та перекладацьких трансформацій. Застосовуючи метод суцільної вибірки, обрано теоретичну базу дослідження, яка охопила праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у галузі перекладознавства. У нашій роботі використовувались праці таких науковців, як О. Білецький, Р. Зорівчак, І. Корунець, Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй, Г. Лисенко, І. Баклан, З. Чепурна, Л. Баран, Н. Лисецька, Л. Свищ, І. Тарасинська, Н. Поліщук, А. Матусяк, Г. Врублевська, І. Булкіна Х. Дідух.

На *другому етапі дослідження* визначено поняття «художній переклад», «стилістичні засоби», «перекладацька трансформація», «ідіостиль», а також з'ясовано особливості застосування перекладацьких трансформацій в

художньому перекладі. За допомогою теорії нам вдалося дефініціювати основні поняття та категорії дослідження.

На *третьому етапі* дослідження проаналізовано лінгвостилістичні засоби, якими послуговувався автор та перекладацькі трансформації, завдяки яким перекладачам вдалося зберегти стилістичне та естетичне навантаження роману. Ключовим методом третього етапу став метод лінгвостилістичного аналізу.

На *четвертому заключному етапі* сформувалась емпірична база дослідження, у якій визначено приклади застосованих лексичних, стилістичних та синтаксичних засобів у оригіналі та зіставлення їх з перекладом. Стилістичні засоби узагальнено у вигляді категорій, а саме метафор, порівнянь, епітетів тощо. Визначено синтаксичні трансформації, якими послуговувались перекладачі для адекватного перекладу твору оригіналу та збереження емоційного навантаження вихідного тексту (першоджерела). На цьому етапі наукової розвідки застосовано метод суцільної вибірки, порівняльно-перекладознавчий аналіз, трансформаційний метод та метод перекладацького аналізу.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської роботи досліджено творчий доробок Сергія Жадана, який є яскравим представником постмодернізму. *Постмодернізм* як літературна течія виник у США та Європі в останню третину ХХ ст. До його основних характеристик відносимо невизначеність, культ неясностей, помилок, пропусків; фрагментарність і принцип монтажу; «деканонізацію», боротьбу з традиційними ціннісними уявленнями; відсутність психологічних і символічних глибин; експерименти з використанням слів (гра мови); змішання жанрів, високого й низького, стильовий синкретизм; театральність, роботу на публіку, обов'язкове врахування аудиторії. Художній світ Сергія Жадана ґрунтується на принципах постмодернізму, наповнений багаторівневими мовними структурами,

метафоризацією, конформізмом, подекуди – сарказмом, експериментами з формою, сленгом.

Особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою впливають із його основного завдання – естетичного впливу на читача. Під час перекладу важливо донести до читача не лише своєрідність художньої мови письменника, але й зберегти правильну конотацію, відчуття, що залишаються після прочитання.

Художній переклад – це складний інтерлінгвальний процес, між оригіналом та текстом перекладу виявляються культурно, історично й ментально обумовлені варіації. До основних труднощів, що можуть виникнути під час перекладацької діяльності, відносимо: 1) структурно-семантичні конструкції обох мов як відмінні форми однини та множини; розбіжності в наборі граматичних категорій і форм (артиклі в німецькій мові як засоби означеності та неозначеності іменника, котрі відсутні в українській); різна частотність уживання активного й пасивного стану, дійсного та умовного способів, інфінітивних конструкцій тощо; уживання безособових займенників *man, es*, які неможливо так само передати в структурі української мови; відмінний спосіб сполучення слів (комполит); 2) збереження національної й історичної специфіки; 3) відтворення емоційної конотації першоджерела.

З огляду на відмінності між граматичними структурами української та німецької мов перекладачі вдаються до інтерпретації тексту оригіналу завдяки трансформаціям – *символічно виражених морфологічних та синтаксичних відповідностей між подібними реченнями та фразами*. За допомогою перекладацьких трансформацій можна зберегти основну ідею автора, змінивши формальні та семантичні компоненти тексту.

Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту визначають його приналежність до певного жанру серед прози, поезії, пісень, п'єс тощо. Невід'ємним елементом художньої мови є індивідуально-авторський стиль. За Х. Дідухом трактуємо поняття «ідіостиль» як *сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від*

інших. Творчість Сергія Жадана як представника постмодерністської течії, характеризується складними синтаксичними формами, оригінальною грою слів, змішуванням різних стилів, використанням авторських порівнянь, а також застосуванням сленгу відповідно до ситуації. «Архітектура» його художнього дискурсу багаторівнева, нерідко змушує читача пильно стежити за червоною ниткою сюжету. Проза Сергія Жадана експресивна та наповнена численними стилістичними мовними засобами.

РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ *ІНТЕРНАТ* СЕРГІЯ ЖАДАНА ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Перекладацькі прийоми перекладу художнього твору

Основною метою перекладу виступає забезпечення ефективної комунікації між носіями різних мов, що, в свою чергу, залежить від рівня смислової еквівалентності перекладу тексту оригіналу. Зважаючи на культурні розбіжності, відмінності граматичних структур мов, стилістичні особливості та розбіжності окремих елементів мов оригіналу та мови перекладу, досягнення абсолютної тотожності перекладу є неможливим. Для адекватного перекладу виконавці послуговуються низкою прийомів, що науковці визначили як «перекладацькі трансформації».

Явище мовних перетворень досліджували у своїх наукових розвідках українські вчені Л. Верба, В. Карабан, І. Корунець, Л. Клименко, А. Мамрак, О. Селіванова, Г. Удовіченко, А. Сітко.

Українська перекладачка А. Мамрак визначає поняття перекладацьких трансформацій так: *Перекладацькі трансформації це символічно виражені морфосинтаксичні відповідності між подібними реченнями та фразами* [37; с.107].

На думку О. Селіванової, перекладацькі трансформації – *це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту* [47; с.456]. За допомогою перекладацьких трансформацій можна зберегти основну ідею автора, змінивши формальні й семантичні компоненти тексту.

Існує чимало різних класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними науковцями, але в нашому дослідженні ми використовуємо класифікацію способів перекладу запропоновану М. Шрайбером. Науковець поділив їх так:

1. Лексичні:

- лексичне запозичення (запозичення лексеми з вихідної мови у мову переклад);
- лексична заміна (заміна лексичного елементу вихідної мови еквівалентним елементом у мові перекладу);
- лексична зміна структури.

2. Семантичні:

- семантичне запозичення (надання слову в мові перекладу значення притаманного слову вихідної мови);
- модуляція (заміна слова або словосполучення вихідної мови мовою перекладу, значення якого логічно витікає із значення вихідної лексеми. Наприклад, предмет замінюється описом його функції);
- експлікація або імплікація (розширення або звуження значення лексеми);
- мутація (зміна денотативного змісту на користь іншої ознаки, використовується у поезії для збереження рими).

3. Граматичні:

- дослівний переклад (збереження кількості лексем, частин мови, порядку слів);
- пермутація (зміна порядку слів);
- розширення або звуження (збільшення або зменшення кількості слів);
- внутрішньокатегоріальна заміна (заміна граматичної функції частини мови);
- транспозиція (заміна частини мови);
- трансформація (заміна синтаксичної конструкції) [62, с. 212].

У підручнику «Вступ до перекладознавства» А. Гудманян, А. Сітко, Г. Єнчева стверджують, що загалом можна виокремити п'ять видів лексичних трансформацій: конкретизацію, генералізацію, зміщення, додавання та вилучення [13; с. 74].

Зокрема конкретизація та генералізація – це ті прийоми, які найчастіше зустрічаються у німецькому варіанті перекладу роману дослідження. Що стосується синтаксису, то тут можливі такі варіанти: членування речень (перетворення складного речення в просте і навпаки), об'єднання речень, вилучення та додавання.

Отже, загалом, трансформаціями можна назвати прийоми видозмінення та перевираження форми і змісту тексту оригіналу задля його еквівалентного відтворення в мові перекладу.

Слід пам'ятати, що синтаксис та граматики української і німецької мов досить сильно відрізняються. Тому перекладач зустрічається з додатковим випробуванням, адже йому необхідно зберегти індивідуальність тексту оригіналу, і водночас, адаптувати його під норми мови реципієнта.

2.1.1. Проблема передачі авторського ідіостилю

В рамках літературної мови індивідуально-авторський стиль є його невід'ємним компонентом. Кожен письменник використовує мову по-своєму, обираючи певні мовні одиниці, фрази та граматичні конструкції, які відображають його світогляд та творчий підхід. Мовознавець Х. Дідух дає визначення поняття «ідіостиль» як *сукупність глибинних механізмів створення текстового простору конкретним автором, що відрізняє його від інших* [20]. Художній дискурс письменника є центральним об'єктом вивчення індивідуального стилю. Під час творчого процесу автор творить власну манеру розповіді, наповнюючи мову характерними для нього фонетичними, лексичними, морфологічними та синтаксичними особливостями. Передача авторського ідіостилю при перекладі є однією з найскладніших проблем, з якими стикаються в перекладацькій діяльності. Складність цього зумовлена низкою факторів, зокрема відмінностями між граматиною мов, культурними особливостями та власне індивідуальністю автора. Переклад художнього твору – це інтерпретація перекладача та при цьому збереження задуму оригіналу. Як стверджує М. Рильський: *Переклад має бути сміливим та не*

підпорядковуватись іншомовній стихії чи навіть індивідуальності автора оригіналу, між автором першотвору та автором перекладу повинна бути внутрішня спорідненість, переклад – акт найвищої дружби між письменниками [46; с. 240].

Якщо звернутись до творчості Сергія Жадана, як представника постмодерністської течії, митець сміливо експериментує з синтаксичними формами, грається зі словами, змішуючи різні стилі, часто вживає авторські порівняння, а також звертається до сленгу, якщо це пасує певній ситуації. «Архітектура» його художнього дискурсу багаторівнева, нерідко змушує читача пильно слідкувати за червоною ниткою сюжету. Проза Сергія Жадана експресивна та наповнена багаточисельними стилістичними мовними засобами, що доступні сучасному літератору. Він не лише не уникає використання неформальної лексики, а й свідомо вводить до своїх текстів максимально широкий спектр мовних елементів, включаючи лайку, молодіжний сленг, богемне просторіччя, регіоналізми, численні англіцизми тощо. Одна з ключових стилістичних новацій письменника – майстерне поєднання в одному тексті різностильових мовних елементів, що дає життя унікальній манері мовлення, де інтелектуалізм поєднується з вульгаризацією, а естетизм – з простотою мови персонажів.

2.1.2. Проблема інтерпретації явищ і понять, невластиві культурі мови перекладу (німецькій мові)

Оскільки мова є не лише системою мовних символів, але й віддзеркаленням культури та ідентичності її носіїв, переклад може мати певні труднощі при передачі понять, невластивих мові перекладу. Вагому роль у формуванні мови відіграють історія, навколишнє середовище, духовна культура народу. Трапляється, що певні вирази чи фрагменти тексту неможливо досконало перекласти, що пов'язано з тим, що вони глибоко вкорінені в культурі народу і не мають точних еквівалентів в іншій мові. Найчастіше труднощі

виникають у дотриманні стилю та використанні специфічної лексики. Сюди в першу відносяться діалекти та евфемізми. Наявність діалектів у певних регіонах країни може ускладнювати їх розуміння для носіїв самої країни, не говорячи вже про перекладача. Що стосується слів-евфемізмів, то їх використання залежить від контексту: евфемізми з'являються в мові як альтернатива більш прямим словам, що дозволяє уникати різкості, грубості або нетактовності в залежності від ситуації, моральних норм та законів суспільства, або ж вони можуть пом'якшувати сприйняття певних понять чи явищ, роблячи їх більш прийнятними для обговорення. Перекладачеві необхідно врахувати наявність у мові першоджерела ввідних слів та службових часток, що наділяють її певною емоційністю та не завжди потребують перекладу. Також під час перекладацької діяльності часто доводиться мати справу з перекладом «етнографічних реалій», певних явищ або об'єктів, що відносяться до культури вихідного тексту. В такому випадку перекладач може послуговуватись приблизним або контекстуальним перекладом. До всього вище сказаного можемо додати наявність широкого поля соціолектів, що можуть бути справжнім викликом для перекладу та потребують повного занурення у культуру мови, що служить оригіналом. Соціолекти є важливою часткою твору, адже несуть в собі сильне емоційне забарвлення, яке важко передати іншою мовою.

2.1.3. Особистість перекладача

Невід'ємна складова перекладацької діяльності – особистість перекладача – часто стає об'єктом полеміки науковців у галузі перекладознавства. В рамках цього питання визнається, що можливість прояву індивідуальності перекладача, його власної комунікативної стратегії найчастіше відображена в жанрах, де можна простежити активний ідіостиль автора. Саме тому не дивно, що найбільш яскраво вона проявляється у художньому стилі. При перекладі художнього твору неминуче виникають зміни як у прагматичній, так і в семантичній структурі тексту. Перекладач постійно змушений оцінювати відносну важливість окремих його елементів, що забезпечують граматичну та смислову цілісність

висловлювання. Здійснюючи переклад твору, перекладач повинен мати досвід і талант інтерпретування тексту. Інтерпретацією зветься мистецтво розуміння, тлумачення та пояснення текстів. Оскільки не завжди можливо досягти повного збігу синтаксису, лексики, фонетики, зберігаючи при цьому стрункість вихідного тексту, інтерпретатор стикається з вибором між кількома варіантами лексичних еквівалентів, передачі значень та одночасно збереження конотацій і культурних реалій. Неминуче, що індивідуальний стиль перекладача особливо виразно відчувається у художньому дискурсі.

Т. Кияк ствержує, що саме особистий характер використання загальних мовних засобів створює перекладацьку сутність ідіолекту, у змістовній структурі якого треба розмежовувати два компоненти: пристрасті адресанта до певного набору одних і тих же лінгвальних одиниць (наприклад, до простих непоширених речень або, навпаки, до безмежних складних синтаксичних утворень, до тавтологічного повтору або, у іншого автора, до багатства синонімів тощо) і здібність мовця надавати будь-якій словниковій одиниці додаткові конотації постійного характеру (наприклад, іронічну або пафосну забарвленість, навмисну однозначність або незвичну полісемантичність тощо).

Наступним важливим аспектом є міжкультурна компетентність перекладачів, адже вони грають роль провідника, або ж посередника між світом та українською літературою, культурою та соціально-політичним життям. Завдяки їм іншомовний світ зчитує нашу лінгвокультуру та ментальність. Ефективність перекладу досягається при певній синергії автора та перекладача, адже це може мати неабиякий вплив на подальшу долю перекладеного твору, а також сприйняття усієї творчості письменника у певній культурі.

Сабіне Штьор, що у партнерстві з Юрієм Дуркотом переклала роман Сергія Жадана *ИНТЕРНАТ*, під час отримання премії ім. Йоганна Гайнріха Фоса у 2014 році, зауважила: *Мені випало велике щастя перекладати двох найважливіших сучасних українських прозаїків і поетів, друзів, однодумців, і все ж – антиподів: Юрія Андруховича та Сергія Жадана* [63]. М. Іваницька у своїй науковій розвідці про міжкультурну компетентність перекладача відгукується

про С. Штьор так: *Мотиви й настанови її перекладацької діяльності визначаються метою не лише познайомити німецькомовну аудиторію з українською літературою, до чого прагнули перекладачі старших поколінь, а сприяти глибокому й диференційованому пізнанню й розумінню України в її культурній різноманітності* [28; с. 50].

2.2. Стилiстичні особливості перекладу творів Сергія Жадана

2.2.1. Переклад реалій

Концепція реалій, що існує в лінгвістиці та теорії перекладу вже понад півстоліття, протягом цього часу зазнала значних змін. З одного боку, як лінгвістика, так і перекладознавство збагатилися новими напрямками, ставши міждисциплінарними науками. З іншого боку, в сучасній ері глобалізації відбуваються посилення взаємодії та синергії мов та культур. Ці трансформації роблять необхідним переосмислення підходів до вивчення реалій – культурно специфічного лексичного прошарку.

Р. Зорівчак внесла вагомий внесок у дослідженні перекладу реалій. Мовознавиця пропонує розрізняти реалії в історикосемантичному та структурному планах [26; с. 70]. Наступне визначення реалій подається у її книзі: *реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача* [26,с. 58].

При відтворенні реалій перекладач часто стикається з труднощами через відсутність еквівалентів у мові-реципієнті, що спричинено браком референтів для позначення відповідних об'єктів. У процесі перекладу необхідно передати не тільки семантичне значення реалії, але й її конотативний зміст, що відображає національний та історичний контекст. Найоптимальнішими способами перекладу реалій, на думку Р. Зорівчак є наступні:

- 1) транскрипція (транслітерація);
- 2) гіперонімічне перейменування;

- 3) дескриптивний перифраз;
- 4) комбінована реномація;
- 5) калькування;
- 6) міжмовна транспозиція на конотативному рівні;
- 7) метод уподібнення;
- 8) віднайдення ситуативного відповідника;
- 9) контекстуальне розтлумачення реалій [26, с. 93].

Транскрипція (транслітерація) як спосіб передання реалій базується на збереженні найбільш точного звучання слова. Щодо повного калькування, то це означає створення слова або вислову за зразком будови відповідного слова або вислову іноземної мови. Наступний спосіб – опис, пояснення або тлумачення може бути прийнятним, якщо перекладається поняття, яке не буде зрозумілим у калькуванні, але в цьому випадку національний колорит утрачається повністю.

Контекстуальний переклад – це спосіб передання слів-реалій за допомогою завершеного тексту, який дає змогу встановити зміст цієї реалії, що входить до його складу.

Коли головний герой, Паша, вирушає у путь по свого племінника, на шляху його підстерігає чимало небезпеки. Війна відчувається тут усіма органами чуття – через зір, слух, нюх, на смак та на дотик. ... *Альоша присідає в мокрий бур'ян...* [23; с. 87]. У німецькомовному варіанті звучить трішки простіше ... *Aljoscha duckt sich ins Gras* [65; с. 79]. Тобто аналога слову *бур'ян* перекладачі не віднайшли і тому використали прийом приблизного перекладу – генералізації. *Das Gras* має загальне значення *трава* і є нейтральним за своїм стилем з нульовою конотацією. Таким чином у перекладі національний колорит реалії втратився, не передавши тим самим непросту дорогу героїв.

Свіжовибілений коридор, з-під ванна проступають темні плями... [23; с. 91] Вапно зовсім не є фарбою, як пропонує нам німецький варіант *Ein frisch getünchter Korridor, unter der Farbe treten dunkle Flecken hervor...* [65; с. 82]. За визначенням у тлумачному словникові української мови «Вапно а,с. Мінеральна

речовина білого кольору, яку одержують випалюванням інших карбонатних порід» [6; с. 111]. Переклад пропонує знову приблизне, загальне значення, адже для німецької культури це поняття є незнайоме.

Мандрівка Паши займає всього три дні, та для героїв вони тягнуться довго. Довго, бо дні ці темні, чорні, пахнуть смородом, прострілюються кулеметними чергами й не вселяють надію, що хтось дійде до пункту призначення. На шляху герої кілька разів зупиняються на перепочинок. *Паша кидається вперед, інші біжать за ним, добігають до темної хрущовки, привалюються до стіни* [23; с. 98]. Образ будинку одразу постає перед очима, типовий символ радянської архітектури і водночас антиестетичне видовище, яке залишилось надовго у нашій країні, хоча експлуатація їх задумувалась коротшою. *Pascha rennt los, die anderen ihm nach, und so erreichen sie ein dunkles fünfstöckiges Backsteinhaus, pressen sich an die Mauer* [65; с. 88]. Пояснити це пересічному німцю важко, оскільки значення має не тільки зовнішній вигляд цього будинку, але й задумана конотація, тому у перекладі використано дескриптивний перифраз, описовий зворот, за допомогою якого явище називається не прямо, а через опис характерних рис, в нашому випадку *цегляний будинок та п'ятиповерховий*.

Наступна досліджувана реалія, котра також яскраво висвітлює національний колорит – це маршрутка...*бачить, як на повній швидкості пролітає болотного кольору маршрутка* [23; с. 103], що у перекладі звучить як *Sammeltaxi*. Цей переклад є прикладом гіперонімічного перейменування і в цьому випадку дещо нівелюється стилістична роль мовного засобу.

Багатогранність та милозвучність української мови дозволяє письменнику з багатьох вибрати найдоречніший варіант слова. Наприклад: *І ще там, далеко, з іншого боку міста, щось палахкотить, розповзаючись обрієм, ніби з ґрунту вийшла обпечена лава* [23; с. 115]. В українській мові наявна велика кількість синонімів до цього слова – горизонт, небозвід, небосхил, кругозір, видноколо та ін. Перекладацький прийом, що використали в цьому випадку перекладачі, називається функціональний аналог – заміна більш нейтральним аналогом, точно відомою одиницею реципієнту. *Weit entfernt, auf der anderen Seite der Stadt, lodert*

etwas, breitet sich über den Horizont aus wie feurige Lava, die aus Erde fließt [65; с. 104]. *Горизонт* має зрозуміле, але емоційно нейтральне значення. На нашу думку, український варіант звучить більш милозвучно.

Коли Паша уже нарешті підійшов до пункту призначення, Інтернату, звідки повинен забрати свого племінника, його зустріла німа тиша. Жодного голосу, жодної ознаки життя навколо. *Viviska vціліла, хоча прапора над танком уже немає* [23; с. 116]. *Das Schild ist noch da, aber keine Fahne über dem Eingang* [65; с. 105]. Слово *танок* можна віднести до побутових реалій, що знайоме кожному українцю і його образ відразу легко постає перед очима. Але це не просто вхід в будинок, як представлено у німецькому варіанті, *танок* – це певна прибудова до будинку, що часто має також дашок або східці. При перекладі послуговуються методом генералізації, вживаючи лексему з ширшим семантичним значенням, але втрачаючи при цьому колорит та образність.

Зустрівши нарешті свого племінника і обдивившись місце, де малий проживає, Паша зрозумів, що інтернат стоїть зараз далеко від усіх, покинутий напризволяще. Автор так описує те, що лежить у кутку малого – *кілька подушок, каструлі, тарілки, пляшки, недогризена мівіна* [23; с. 121]. З огляду на те, що продукти їм нажахані жителі уже не приносять, залишається харчуватись лише явно нездоровою їжею, не маючи навіть змоги нічого зварити, адже води давно уже немає. *Ein Paar Kissen, Töpfe, Teller, Flaschen, Nudelreste* [65; с. 109]. *Nudelreste* в цьому випадку не має емоційної конотації, це просто залишки макарон, тоді як український варіант слова *недогризена мівіна* говорить про безвихідь, поганий стан речей у інтернаті.

Аналіз показав, що реалії не завжди мають відповідники у мові реципієнта, тому перекладачеві потрібно бути дуже уважним при виборі перекладацького прийому. Він може зберегти автентичність мовної одиниці, ризикуючи втратити певні аспекти її значення. Або ж він може перекласти реалію максимально точно, ризикуючи втратити її культурний колорит. Важливість загальних знань і тезаурусу перекладача у перекладі реалій справді складно переоцінити. Чим ширший його кругозір, тим точніше та краще він зможе передати значення реалії

читачеві. Для розширення свого словникового запасу перекладачі повинні цікавитися культурою, традиціями та звичаями інших країн, читати книги та журнали, дивитися документальні відео та програми. Це допоможе їм виконати основне завдання при перекладі реалій – зберегти й передати національну своєрідність.

2.2.2. Переклад фразеологізмів

Переклад фразеологізмів традиційно є складною проблемою для перекладачів, адже саме їх передача викликає чимало труднощів. Фразеологія, завдяки своїй образності, лаконічності, багатству значень і яскравості відіграє важливу роль у мові. У художньому дискурсі такі одиниці є надзвичайно важливими компонентами, оскільки *надають особливе стилістичне навантаження, якнайповніше виражають самобутність мови, її специфічний колорит, вносять у художнє мовлення струмись свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну вартість, сприяють стислості, пружності опису* [27; с. 5]. Вибір методу перекладу залежить від особливостей фразеологічної одиниці, яку перекладач повинен вміти розпізнавати й передавати максимально точно, щоб зберегти її значення, виразність та образність.

Найпоширеніші методи перекладу фразеологічних одиниць – це фразеологічний еквівалент, фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад, контекстуальна заміна.

Автор часто робить ліричні відступи, відкриваючи факти з попереднього життя протагоніста, що краще дозволяє зрозуміти, який же він є насправді «пофігіст». Як у випадку, коли треба було захистити учня від нападок інших, але Паша зреагував лише тоді, коли малому ледве не пробили лопатою голову. *Школярі мовчали, морозились* [23; с. 180]. Морозились – тобто робили вигляд, що не в курсі ситуації. *Die Schüler schwiegen, stellten sich doof* [65; с. 162]. Відсутність необхідного відповідника у мові перекладу спонукає перекладачів

скористатись описовим методом, тлумаченням авторського виразу. Стилістичний потенціал дещо зникає, але конотація схожа до оригіналу.

Похмуру картину руйнування створює письменник протягом усього твору. *Двері з боку водія, вирвані з м'ясом, валяються поруч, у снігу* [23; с. 258]. Вибір лексики підкреслює відчуття безладу, хаосу та спустошення. *Вирвані з м'ясом* двері водія, тобто повністю з усім каркасом та основою, символізують втечу. *Die Fahrertür ist mitsamt der Verankerung herausgerissen und liegt im Schnee* [65; с. 232]. *Mitsamt der Verankerung herausgerissen* – це трансформація українського виразу *вирвані з м'ясом*. Німецький варіант є більш деталізованим. Хоча в українському реченні не вказано, як саме двері були вирвані, німецький переклад уточнює, що це сталося разом з кріпленням (*mitsamt der Verankerung*), тобто повністю. Це створює більш яскравий і детальний образ.

Іноколи можна спостерігати, що перекладачі використовують фразеологічний аналог тоді, коли у мові дослідження автор передає думку не фразеологізмом. Наприклад: *Паша зважується й вибирається на підвіконня...* [23; с. 131]. В мові оригіналу автор використав просте дієслово, у німецькомовному варіанті це звучить *Pascha fasst sich ein Herz und klettert aufs Fenster* [65; с. 118]. *Sich ein Herz fassen* в цьому випадку еквівалентно дієслову – зважитись, наважитись, зібрати всю свою сміливість. Словесна форма відповідно інша, але потрібну образність та емоційність перекладачам вдалось передати краще.

Ще один цікавий приклад такого перетворення зустрічаємо у автора в ситуації, коли головний герой з племінником, попри небезпеку гуляли поблизу інтернату. *Паша швидко починає задихатися, але втоми не виказує...* [23; с. 132]. Він не хоче здаватись Саші слабким, тому що племінник і так не високої думки про нього. Перекладачі послуговувались наступним мовним зворотом *Pascha gerät schnell außer Atem, verbirgt aber seine Ermüdung...* [65; с. 119]. Використавши у німецькому варіанті неповний еквівалент, з іншою внутрішньою формою, перекладачі зуміли зберегти, і навіть посилити стилістичне забарвлення згаданого речення.

2.2.3. Переклад тропів

Для розкриття сутності героя, створення образності його внутрішнього світу й ходу думок письменник послуговується різноманітними лексико-стилістичними тропами, зокрема такими, як епітети, метафори, порівняння, гіперболи, символи тощо. *Метафора – троп, художній засіб, який полягає в переносному вживанні слів за образною схожістю (подібністю, аналогією) чи контрастністю на основі кольору, форми, способу дії, призначення* [43;с. 78].

За стилістичним забарвленням серед метафор розрізняють:

- 1) **стерті** метафори, які втратили свою образність: *ніжка стола, ручка дверей, вушко голки, чутки ходять, день пройшов;*
- 2) **безобразні загальнономовні** метафори: *час біжить, дні летять, гроші тануть, холодний прийом, тепла атмосфера;*
- 3) **усталені** метафори, які з часом не втратили своєї образності й емоційності: *квіте рожевий, голубонько, серденько* [43;с. 79].

Зазвичай Сергій Жадан застосовує метафори в описах природи та місцевості *...комини, з яких здіймаються дими, ніби це втомлені чоловіки і розмовляють на дорозі, випускаючи з легень теплий січневий дух* [23; с. 9]. У німецькому варіанті це звучить так: *... Kamine, aus denen Rauch steigt, als stünden dort müde Männer, unterhielten sich in der Kälte und stießen warmes **Januarsleben** aus ihren Lungen* [65; с. 9]. Перекладачі вдалися до прийому генералізації: заміни конкретного слова (січневий дух) більш загальним (Januarsleben), яке розширює його семантичне поле, охоплюючи ширший спектр значень. Слово дух німецькою могло б звучати *Geist*, але в цьому випадку це має іншу конотацію – привид.

Часто через метафору, а саме персоніфікацію, автор наділяє певний об'єкт невластивими ознаками. Як у прикладі: *Ображено хрумтить залізо, автобус рушає...* [23; с. 15]. Це яскравий і виразний метафоричний образ, який використовує сенсорні деталі для створення потужного враження. Його можна категоризувати як **аудитивну метафору** або **ономатопею**, адже вона застосовує

звук хрускоту металу для передачі відчуття образи. Такий літературний прийом створює певну напругу, нагнітає ситуацію, яка склалась у місті, де живе Паша. *Eisen knirscht beleidigt, der Autobus fährt los...* [65; с. 14]. Тут використано послідовний буквальний переклад, що дало змогу зберегти автентичну атмосферу міста в умовах війни на Донбасі.

Зважаючи на тему роману й події, що там відображені, бачимо, що твір викликає в читача похмурий настрій, він пронизаний атмосферою страху, приреченості та зневіри. Ось так виглядає одна з центральних вулиць міста: *Вулиця порожня, небо схоже на гору залізничної білизни, накиданої в купу під купе провідника: важкі нагромадження хмар лежать до обрію, розкидані й вивернуті* [23; с. 257]. У німецькому тексті перекладачі передали в повній відповідності до першоджерела пригнічений настрій, який викликає вулиця та оточення. *Die Straße ist leer, der Himmel sieht aus wie ein Berg Schlafwagenbettwäsche, die vor dem Schaffnerabteil auf einen Haufen geworfen wurde: Schwere Wolkenklumpen ziehen sich (wild verstreut und verknüllt) bis zum Horizont* [65; с. 231]. Через розбіжність у семантичних і граматичних системах порівнюваних мов перекладачі використовують перестановку окремих членів речення. Так, задля емоційно-сислового увиразнення в оригіналі означення *розкидані й вивернуті* винесені за межі речення, про що сигналізує розмежування комою. У перекладі рамкова конструкція не порушується. А для підкреслення напруги, яка відчувається навіть у просторі, перекладачі додали прислівник *wild* (*wild verstreut und verknüllt* – *дику розсіюються й розпорошуються*). З огляду на великі можливості німецького словотвору переклад вирізняється низкою складних (*Schaffnerabteil, Wolkenklumpen*) і навіть багатоконпонентних (*Schlafwagenbettwäsche*) іменників (транспозиція), які замінюють групи слів в оригіналі (*купе провідника, нагромадження хмар, гору залізничної білизни*). Усі вони утворені додаванням основ іменників або прикметників з іменниками. Цікавим є опис хмар. У творі оригіналу вони *лежать до обрію*, а в німецькому варіанті *плинуть до горизонту*. Німецький варіант видається більш поетичним.

Автор активно використовує метафоричний апарат для створення багатошарових образів, які наповнюють текст глибоким символічним змістом. Застосування метафор дозволяє Сергію Жадану висвітлити ключові аспекти воєнного конфлікту та його впливу на психологічний стан персонажів. Приклад з тексту – *I ranтом зауважує, що Пітера вже немає, що той устиг зникнути, розчинитися в повітрі, забувши на столі непочату пачку міцних сигарет* [23; с. 39] демонструє, як автор за допомогою метафоричної лексики створює атмосферу загадковості та непередбачуваності воєнних подій. *Doch Peter ist nicht mehr da, er hat es geschafft zu verschwinden, sich in Luft auszulösen. Nur das frische Päckchen starker Zigaretten liegt noch auf dem Tisch* [65; с. 36]. Простежуємо, що при перекладі речення розбито на два, не зберігши дієприслівниковий зворот в оригіналі.

Зважаючи на гнітючу атмосферу в місті, яке впродовж зими оточують російські окупаційні війська, простежуємо, що колористика твору є переважно темною. Саме гама різних відтінків темних кольорів від чорного до сірого та темно-синього символізує катастрофічну ситуацію на Донбасі. Темне, чорне, брудне, сіре – це **символ** неволі, безпорадності, розрухи, переживань. Цей стан Сергій Жадан передає за допомогою **епітетів**, щоб читач міг ще більше зрозуміти безвихідь. Навіть початок твору вже звучить песимістично й викликає одразу гнітюче почуття безвихідного становища. *Паша визирає у вікно, розглядає чорний сніг і чорне небо...* [23; с. 13]. У німецькому варіанті переклад звучить дослівно. *Pascha schaut zum Fenster hinaus, betrachtet den schwarzen Schnee und den schwarzen Himmel...* [65; с. 13]. *Чорне від незібраного з минулого року соняшника поле, де-не-де сіре, аж до синього, снігове ошмаття, вогка жирна земля, глибокі сліди від техніки, що в'їжджала просто в цю темну соняшникову проїм* [23; с. 50]. *Das Feld, schwarz von nicht abgeernteten Sonnenblumen aus dem Vorjahr, stellenweise graue, fast bläuliche Schneeflecken, feuchte fette Erde, tiefe Spuren von Fahrzeugen, die einfach so in diese dunkle Sonnenblumenschneise hineingefahren sind* [65; с. 45]. Не лише навколо темний сніг та темне небо, але й незібане поле символізує в найближчий час проблему забезпечення мешканців

окупованих територій ще й до всього іншого продуктами харчування. У першоджерелі *чорне* винесено на початок речення й вимовно символізує жахливу подію в житті людей. У німецькому варіанті на першому місці стоїть іменник *das Feld*, а розширене означення *schwarz von nicht abgeernteten Sonnenblumen aus dem Vorjahr* стоїть за підметом і відокремлене від нього комою, очолюючи рамкову конструкцію перерахунку однорідних означень до підмета *das Feld*, що уможливорює ще більш чіткий опис безпорадності й невпевненості в майбутньому. У перекладі застосовано лінгвістичний прийом звуження значення. *Ошмаття*, згідно з «Тлумачним словником» означає *обривки, шматки, кланті*, що є збірним поняттям. У німецькому варіанті перекладач передав його як *Schneeflecke*, що означає *снігові плями*.

І зовсім нікого немає, порожнє місто, кольорове небо, вогкий туман, з якого виростають чорні липи [23; с. 103]. Перелічення в реченні однорідних слів надає відчуття ритмічності, а епітети роблять опис більш виразним. Кольорове небо тут не від заходу сонця, а від вибухів, що постійно його підсвічують. Речення створює образ порожнього, безлюдного міста, яке оповите густим туманом. Цей образ викликає в читача відчуття тривоги й безнадії. *Und niemand ist zu sehen, leere Stadt, farbiger Himmel, feuchter Nebel, aus dem schwarze Linden wachsen* [65; с. 93]. Переклад виконано дослівно.

Для посилення ефекту на читача Сергій Жадан використовує в романі порівняння: *Старий обертається на звук, канана прострілює, як сухе гілля в скаутському багатті...* [23; с. 7]. *Der Alte dreht sich nach von dem Geräusch um, denn die Federn der Couch knacken wie trockene Zweige im Pfadfinderlagerfeuer* [65; с. 7]; *...коли депо стояло порожнє, наче басейн, із якого спустили воду...* [23; с. 8]; *...wo das Depot leer steht wie ein Schwimmbecken, aus dem man das Wasser abgelassen hat* [65; с. 8]; *Кора вогка й беззахисна – торкаєшся її та плямишся цим темним болючим соком, ніби фарбою, ніби кров'ю з надрізів* [23; с. 51]. *Die Rinde ist feucht und schutzlos – du berührst sie und befleckst dich mit ihrem dunklen Schmerzensaft wie mit Farbe, wie mit Blut aus* [65; с. 46]. У наведених частинах текстів застосовано українські компаративні зв'язки *як, наче* та *ніби*, які мають

різні відтінки значення. Компаративні зв'язки *наче* та *ніби* містять у своїй семантичній структурі сему припущення, обережності. У перекладі німецькою мовою порівняння передане часткою *wie* (*як*), хоча можна використати порівняння в умовному способі за допомогою єднальних сполучників *als ob*, *als wäre das*, що й відповідає українському *наче та неначе*. Німецький переклад сприймається як більш реальний та не фіктивний й не уявний. *Старий обертається на звук, канана прострілює, як сухе гілля в скаутському багатті...* [23; с. 7]. Уже від початку твору ми розуміємо: Паша, головний герой, живе зовсім не заможно, радше навпаки – простий чоловік у непростому місті. *Der Alte dreht sich nach dem Geräusch um, denn die Federn der Couch knacken wie trockene Zweige im Pfadfinderlagerfeuer* [65; с. 7]. У перекладі застосовано метод логізації: уточнення значення слова або фрази з метою усунення можливих двозначностей. *Канана прострілює – die Federn der Couch knacken*, тобто пружини дивана тріщать. На основі сполучника сурядності *denn* конкретизується, звідки чути тріск і що спричиняє його – не сам диван, а старі пружини тріщать у дивані.

У романі автор звертається до стилістичного прийому іронії. Найпростішим видом іронії є вживання у висловлюванні слова, протилежного до змісту висловлювання. Кафе «Парадіз», де Паша зупиняється з військовими лиш іронічно відповідає своєму значенню. *Вікна другого поверху повиносило вибуховою хвилею, господарі затягли вибиті шибки плівкою. Вгорі, на даху, стримить телевізійна тарілка, пробита в одному місці осколком...* [23; с. 30]. У мирному житті кафе з назвою *Рай* мало б право на існування, проте зараз *Парадіз* це своєрідний сарказм, який автор використовує, щоб показати біль і трагедію тієї ситуації, у якій опинилися мешканці міста: *Die Fenster im ersten Stock wurden von einer Explosionswelle weggefegt, die Besitzer haben die ausgeschlagenen Scheiben durch Folien ersetzt. Oben auf dem Dach erhebt sich eine Satellitenschüssel, an einer Stelle von einem Granatsplitter durchgebohrt...* [65; с. 28]. Синтаксична структура в обох варіантах ідентична, проте сам процес руйнування будівлі передано в німецькому варіанті м'якше (вікна повиносило – *Die Fenster wurden*

weggefegt (змело); *господарі затягли вибиті шибки плівкою – mit Folie abgedeckt* (прикрили плівкою).

2.2.4. Передача фігур додавання

Додавання – це граматичний прийом, спрямований на додавання допоміжних лексем у мові перекладу при описі певного поняття, явища та процесу. Цю стратегію використовують з метою поліпшення зрозумілості тексту для аудиторії, яка не має відомостей про конкретний контекст чи термінологію, або ж за відсутності мовних одиниць у оригіналі, котрі необхідні для граматичних структур як інфінітив, дієприкметник, атрибутивна група тощо у мові перекладу.

Два роки тому, після довгих-довгих місяців знайомства й розмов, після пауз у спілкуванні і дивних напливів взаємної ніжності, Паша запропонував їй одружитись [23; с. 127]. Порівняймо цей фрагмент з німецькомовним варіантом: *Vor zwei Jahren, nach langen Monaten Bekanntschaft und Gesprächen, nach Pausen, in denen sie nicht miteinander sprachen, und seltsamem Anfallen von gegenseitigen Zärtlichkeit, schlug Pasha vor zu heiraten* [65; с. 115]. Як бачимо, у перекладі замість виразу *після пауз у спілкуванні* використане підрядно-означальне речення (Relativsatz), щоб чітко окреслити факт, що вони в цей момент не мали ніякої комунікації.

Наступний приклад цікавий нам для аналізу питання від Сашка до свого дядька – *Скільки можна спати?* [23; с. 129]. *Ja willst du denn ewig schlafen?* [65; с. 117]. За допомогою введення модальних часток *ja* та *denn* перекладачі підкреслюють емоційність моменту і зацікавленість Сашка, або ж його нетерплячість. *Ewig*, що означає вічно, добавлено у перекладі для того, щоб читачі відчували часову протяжність, під час якої племінник знову почувався самотнім.

Часто дієприслівникові звороти в українській мові складно перекласти ідентично, не порушуючи при цьому рамкову конструкцію речення. *Далеко ще?* – *питає малого, намагаючись тримати дихання* [23; с. 132]. *Ist es noch weit? fragt*

er den Jungen und bemüht sich dabei, ruhig zu atmen [65; с. 119]. Дієприслівниковий зворот *намагаючись тримати дихання* був замінений у перекладі на інфінітивну конструкцію *bemüht sich dabei, ruhig zu atmen* і відповідно цьому відбулось додавання потрібних мовних одиниць. Наступний дієприслівник у німецькому варіанті був виражений парою *прийменник плюс іменник*. *Це – у бік окружної, – говорить малий, прислухавшись* [23; с. 133]. Використання дієприслівника робить речення більш насиченим та допомагає читачу детально уявити описаний момент. *Das ist hier in Richtung Umgehungsstraße, sagt der Junge nach kurzem Lauschen* [65; с. 120]. Хоча у перекладі мовна одиниця розширена, конотація залишається збереженою.

Задля конкретизації певних ситуацій перекладачі послуговуються у своїй діяльності додаванням уточнюючих лексем, що відсутні у оригіналі. Коли Паша випадково знайшов шоколад, то відразу вирішив занести плитку малому. *Обережно дістає її, запихає до кишені, виходить* [23; с. 221]. Таким переліком без сполучників речення видається динамічним та активним, створюючи напругу у розвитку подій. У німецькій версії речення звучить так: *Holt sie vorsichtig heraus, steckt sie in die Tasche und verlässt den Raum.* [65; с. 198]. Герой не просто виходить, а покидає приміщення – *verlässt den Raum*, розуміючи, що не варто, щоб його хтось помітив. Можна сказати, що додавання видається тут доречним та підкреслює емоційність ситуації.

Інколи при перекладі важко зберегти синтаксичну структуру через неможливість віднайти точний еквівалент у мові перекладу. *Світ простий і зрозумілий* [23; с. 226]. *Die Welt ist einfach und leicht zu verstehen* [65; с. 203]. Проаналізувавши, бачимо що прикметник *зрозумілий* виражений через інфінітивну конструкцію, щоб зберіглась ідея автора. Був можливий варіант застосувати *klar*, як переклад, але перекладачі використали іншу трансформацію.

Грамматика української мови насичена безособовими речення, що можуть передаватись навіть одним словом. Німецькій мові це не характерно. У діалозі між Пашою та випадковим старим, що прибув на вокзал, таких речень достатньо. *Шо, – сміється, навалюють наші? ...– Навалюють, – задоволено повторює*

старий. Наші можуть [23; с. 232]. З контексту читач розуміє, що *наші* – це свої солдати, тобто українська сторона. Автор використовує сленг *навалюють*, як заміну слова *наступають, атакують*. Прослідкуємо німецьку версію – *Was, lacht er, stürmen sie die Stadt, unsere Leute? ... Sie stürmen, wiederholt der Alte zufrieden. Davon verstehen sie was, unsere Leute* [65; с. 207]. Задля експлікації перекладачі послуговувались методом генералізації, замінивши дієслово *навалюють* більш загальним значенням. У відповіді старого *наші можуть* перетворилось на розлоге пояснення *Вони на цьому розуміються, наші люди*.

Наступний приклад такого речення теж не легко передати у мові реципієнта. *Лише тут Паша відчуває, як йому страшно. Липко й холодно*. [23; с. 248]. Опис вказує на те, що Паша злякався не на жарт, липко йому від поту, що виступив. *Erst da spürt Pascha, dass er Angst hat. Ein Gefühl klebriger, kalter Angst* [65; с. 222]. У німецькій версії прислівники *липко* та *холодно* контекстуально відносяться до попереднього речення, а саме іменника *страх* і саме з ним утворюють пару *липкий, холодний страх*. Переклад зберіг смислове навантаження та підкреслив напруженість ситуації.

Розширення тексту є можливим і релевантним при перекладі реалій мови оригіналу. Перекладач може додати пояснення слова, незрозумілого реципієнту. Прослідкуємо це у фрагменті – *Говорить суржиком, через слово стрибає з мови на мову* [23; с. 299]. Історично склалось, що переважна кількість українців вільно володіє двома мовами (українською та російською), тому часто змішує їх у повсякденному вжитку. Важливо роз'яснити це явище читачу. *Er spricht Surshyk, einen Mischmasch aus Ukrainisch und Russisch, wechselt alle zwei Wörter in die andere Sprache* [65; с. 269]. При перекладі відсутнього слова-реалії *суржик* перекладачі послуговувались транслітерацією, а далі розтлумачили поняття для кращого сприйняття.

2.2.5. Передача фігур елімінації

Елімінація, або ж вилучення, – це операція, протилежна додаванню. Це один з найпоширеніших прийомів у перекладі, який полягає у свідомому вилученні певних елементів з вихідного тексту під час перекладу на цільову мову. Цей прийом використовується для того, щоб адаптувати текст до особливостей цільової мови, культури та контексту, а також для досягнення стилістичної доцільності перекладу. В залежності від виду тексту, причини для вилучення можуть бути різними, як от культурні відмінності, адже деякі поняття, реалії або культурні коди можуть бути незрозумілими для носіїв цільової мови. Опускаючи їх, перекладач уникає зайвих пояснень і спрощує сприйняття тексту. Для досягнення певного стилістичного ефекту (лаконічності, динамічності тощо) можуть опускатися другорядні деталі або повтори. Крім того, під час перекладацької діяльності виконавці повинні враховувати граматичні відмінності мов. Опущення деяких граматичних елементів може бути необхідним для забезпечення природного звучання перекладу. Інколи, залежно від контексту, деякі елементи можуть бути очевидними і не потребувати прямого перекладу.

Один з прикладів опущення прослідкуємо у наступному пасажі тексту. *Так, наче молодий кенгуру, підрісши, намагається забитись назад до маминої кишені, проте елементарно не може там поміститися, що, ясна річ, вносить певну напругу в родинні стосунки* [23; с. 229]. В оригіналі речення складнопідрядне, з багатьма уточненнями та додатками. У творі-перекладі бачимо наступне: *Wie ein junges Känguru, das, gerade erwachsen geworden, zurück in den Beutel der Mutter kriechen will, wo es aber einfach nicht mehr hineinpasst* [65; с. 204]. Проаналізувавши, можна зауважити, що перша частина речення представлена в перекладі дослівно, зберігши при цьому рамкову конструкцію. Закінчення речення першоджерела *що, ясна річ, вносить певну напругу в родинні стосунки* у перекладі відсутня. Аналізуючи отриманий переклад, можна припустити, що вихідний текст міг бути неправильно прочитаний або

інтерпретований перекладачем. Це могло призвести до втрати частини інформації, оскільки перекладач вилучив їх з кінцевого тексту.

У нижче наведеному епізоді використано опущення цілого речення. Ось як описаний цей фрагмент письменником у оригіналі. *Малий просто з підвіконня сходить на дашок, звідси на мішки з піском, якими обкладено чорний вхід, потому зістрибує вниз, у густий ранковий туман. Паша стрибає слідом. У тумані яскравим зеленим згустком спалахує куртка малого. На неї Паша й рухається* [23; с. 131]. У перекладі речення *Паша стрибає слідом* опущене. *Der Junge macht einen Schritt vom Fensterbrett aufs Vordach, von dort auf die Sandsäcke, mit denen der Hintereingang verbarrikadiert ist, springt dann ab in den dichten Morgennebel. Im Nebel leuchtet die Jacke des Jungen wie ein greller grüner Klumpen. Daran orientiert sich Pascha* [65; с. 119]. Ймовірно воно пропущене при передачі твору, бо дублює інформацію з останнього речення, що Паша рухається за малим. З контексту читач розуміє ситуацію, тобто можна вважати опущення обґрунтованим, що не спотворило сенс вихідного тексту.

З огляду на граматику німецької мови повинен завжди існувати суб'єкт, який може передаватись іменником або займенником. Та інколи, виходячи з контексту, перекладачі його опускають, як у наступному фрагменті. *Багато будинків зі слідами обстрілів, діри в шифері, чорні мітки на стінах та парканах* [23; с. 250]. *Viele zeigen Einschussspuren, Löcher in den Wellasbestdächern, schwarze Flecke an Mauern und Zäunen* [65; с. 224]. Будинки, що в першоджерелі виступають як підмет у німецькомовному варіанті пропущені. Якщо послатись на попереднє речення, у якому йшлося про те, що попереду в них дорога з будинками, можна припустити, що у перекладі вирішили мінімізувати повтори, якщо в двох реченнях мається на увазі один і той же суб'єкт.

Іноді для передачі того ж самого змісту можна використати менше слів. Економія мовних засобів допомагає зробити текст більш лаконічним. *Та й не слухає їх ніхто: кому їхнє зайве потрібне* [23; с. 226]. Речення несе негативний емоційний підтекст, виражає байдужість і зневагу до чийось слів, думок або дій. Речення просте, але у перекладі звучить ще лаконічніше: *Zuhören würde ihnen*

sowieso niemand: kein Bedarf [65; с. 239]. Завдяки парі заперечного артикля з іменником перекладачам вдалось передати посил першоджерела, *ніякої потреби* немає у їх словах, скоротивши при цьому фразу.

Ще один приклад логічного зменшення мовних засобів прослідковуємо у наступного прикладі. *Паша від несподіванки лякається й біжить до «форда»* [23; с. 29]. *Erschrocken läuft Pascha zum «Ford»* [65; с. 27]. В українському варіанті більш детальний опис емоційного стану – *від несподіванки лякається*. Це дозволяє точніше передати реакцію персонажа на несподівану подію. У перекладі передали значення як *злякавшись*, не уточнюючи чому, але на контекст це не вплинуло, адже речення зберегло елемент відчуття страху.

Коли в оригіналі присутня тавтологія, логічним є рішення опустити повторюване слово, яке не несе нового значення. *І Паша розуміє, що насправді давно його не бачив, малога* [23; с. 275]. *Pascha fällt ein, wie lange er den Jungen nicht gesehen hat* [65; с. 247]. При перекладі займенник *його* замінили іменником *den Jungen*, маючи на увазі хлопця, племінника Паші.

Довкола ший замотані сірі від цегляного пилу хустки [23; с. 20]. *Halstücher, grau vom Schutt* [65; с. 19]. Проаналізуємо німецький варіант. У перекладі рамкова конструкція порушена, відповідно до граматики порівнюваних мов. Суб'єкт винесений на першу позицію і з огляду на можливості німецького словотвору утворений композит (*Halstücher*), що замінює групу слів у оригіналі (довкола ший хустки). Також відсутнє дієслово *замотані*, що робить речення більш лаконічним. Семантична різниця присутня у додатку *сірі від цегляного пилу* в оригіналі створює більш конкретний образ, вказуючи на джерело забруднення і натякаючи на руйнування, пов'язане з цеглою. Це асоціюється напрямку з війною та знищеним містом. *Grau vom Schutt* (сірі від уламків) є більш загальним терміном, який вказує на забруднення, але не таке конкретне. Хоча основний зміст передано правильно, однак деякі нюанси оригіналу втрачаються.

Проте опущення не завжди є найкращим рішенням. В деяких випадках воно може призвести до втрати інформації та не відтворити початковий задум автора. Наприклад: *Паша раптом помічає малога: той від самого ранку якийсь*

тихий, мовчить увесь час, не курить, не дістає нікого. Ховає руки в кишені, відвертається від дощу. З ним усе добре? – хвилюється Паша [23; с. 256]. Через опис зовнішніх проявів письменник передає стан тривоги та занепокоєння щодо малого, чия поведінка відрізняється від звичайної. *Pascha bemerkt plötzlich den Jungen: Seit heute früh ist es irgendwie still, schweigt die ganze Zeit, raucht nicht, nervt nicht. Alles okay mit ihm? Sorgt sich Pascha [65; с. 230].* Відсутністю речення у перекладі *Ховає руки в кишені, відвертається від дощу* переклад втрачає емоційне забарвлення першоджерела та порушує логіку подальшого опису подій. Українська версія фрагменту несе емоційний заряд і краще деталізує ситуацію, що полегшує сприйняття твору читачем.

2.2.6. Передача фігур заміни місця

Синтаксична перестановка як вид граматичного перетворення характеризується як зміна порядку мовних одиниць: слів, членів речення, частин речення, самих речень тощо. Ця трансформація викликана низкою причин, серед яких граматичний лад мов, семантичний акцент, стилістичні або культурні особливості. У німецькій мові порядок слів фіксований, тому при перекладі порядок слів доводиться змінювати, щоб текст звучав природніше.

Головний герой часто згадує своє передвоєнне життя, свою роботу та учнів. Одного з них автор описав так: *Пацан про перспективу все розуміє [23; с. 252].* Порівнявши вираз з німецьким перекладом, бачимо такі відмінності: *Das mit den Perspektiven versteht der Junge [65; с. 227].* Була застосована інверсія — одна із стилістичних фігур художнього дискурсу, яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні з очевидним порушенням синтаксичної конструкції задля емоційно-сміслового увиразнення певного вислову. Дієслово у німецькій мові зазвичай займає чітко визначене місце в реченні, а саме другу позицію, що допомагає швидше зрозуміти його структуру. У вказаному прикладі підмет, виражений іменником *der Junge*, стоїть останнім і акцентує увагу на тому, хто саме *розуміє* (тобто, на хлопчику). Крім того, в оригіналі *перспектива* вживається в однині, а в німецькому — у множині *Perspektiven*. Це може вказувати

на різне розуміння поняття *перспектива* в обох мовах. В українському контексті це може означати як конкретну перспективу, так і загальне розуміння майбутнього, тоді як у німецькому *Perspektiven* може вказувати на множинність варіантів розвитку подій.

Ще одна фраза, яка ілюструє відмінність у синтаксичній конструкції: *Старий будинок культури – без жодних ознак життя* [23; с. 251]. Так описує автор місце, що майже не змінилось за ті роки, коли головний герой там не був. Нічого не змінилось, тільки церкву та супермаркет побудували, а от будівля, де колись зосереджувалась культура, тепер нікому не потрібна. У німецькому варіанті *Kein Lebenszeichen im alten Haus der Kultur* [65; с. 225] винесено на початок речення. Перекладачі використали прийом інверсії з очевидним порушенням синтаксичної конструкції задля емоційно-сміслового увиразнення вислову, що робить для німецького читача ситуацію більш зрозумілою.

Все, як тоді. Все, як тоді коли з ним уперше стався напад [23; с. 271]. У німецькому варіанті об'єднано обидва речення в одне й опущено повторення *все, як тоді*: *Alles wie damals, als er zum ersten Mal einen Anfall hatte* [65; с. 243]. Пасивна форма в оригіналі *з ним стався напад* замінена активним станом у минулому часі *als er zum ersten Mal einen Anfall hatte*.

Письменник часто послуговується авторськими порівняннями, що вказує на розмаїття його мовного дискурсу: *Біла, мов кість, сталь холодних рейок* [23; с. 271]. Автор прагне цим тропом передати атмосферу холоду, *кість* символізує крихкість. *Der Stahl der kalten Schienen weiß wie Knochen* [65; с. 244]. В українському варіанті епітет *біла* стоїть перед іменником *сталь*, підкреслюючи колір. У німецькому ж варіанті епітет *weiß wie Knochen* (біла як кістка) стоїть після іменника *Schienen* (рейки), що зміщує акцент на порівнянні. Німецький переклад адаптує українську метафору до граматичних і стилістичних норм німецької мови, при цьому передає основний зміст і образ оригіналу. Використані прийоми дозволили адаптувати українську метафору до німецької мови, зберігши при цьому її поетичну силу. Зміна порядку слів не суттєво змінює загальний сенс, а радше підкреслює різні аспекти образу.

Перестановку окремих членів речення перекладачі можуть використовувати через розбіжність у семантичних та граматичних конструкціях. *Паша стоїть на узбіччі, розчавленому траками й колесами вантажівок, і намагається згадати, де він уже бачив такі пальці* [23; с. 23]. *Pascha steht am von Kettenfahrzeugen und Lastwagenrädern ausgewählten Straßenrand und versucht sich zu erinnern, wo er solche Finger schon einmal gesehen hat* [65; с. 21]. Розширене означення у перекладі *von Kettenfahrzeugen und Lastwagenrädern ausgewählten* стоїть перед обставиною місця, що ще більше підкреслює та деталізує поганий стан вулиць у прифронтовому місті головного героя.

На їхню автівку озираються з надією, проте бачать кількість пасажирів і розчаровано повертають голови [23; с. 30]. Заміна місця тут використана і у першій половині речення, зміщуючи акцент у перекладі на прислівник *hoffnungsvoll*, з надією, що підкреслює емоційний стан людей. *Viele schauen hoffnungsvoll auf das Auto, wenden aber enttäuscht die Köpfe ab, als sie Zahl der Passagiere sehen* [65; с. 28]. Окрім того спостерігаємо заміну складносурядного речення з сполучниками *prote* та *i* на конструкцію з підрядним реченням *als sie Zahl der Passagiere sehen*, що дозволяє чітко виразити причинно-наслідковий зв'язок. Саме тому ця частина уже стоїть після головного речення. Німецький варіант звучить більш формально, ніж український.

2.2.7. Переклад соціолектів

Сучасна література кінця XX – початку XXI століття демонструє тенденцію до введення ненормативної лексики в художній дискурс. Цей феномен характерний для творчості таких авторів як Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Андрій Любка та інших, пояснюється прагненням літератури відобразити реальність у всій її багатогранності. На противагу радянській літературі, яка ідеалізувала дійсність, сучасні письменники активно використовують розмовну мову, включаючи нецензурну лексику, для створення автентичних образів і передачі повсякденної мовної практики. Таким чином, література відходить від традиційних норм і виступає як дзеркало суспільства,

відображаючи як його як високі, так і низькі сторони. Проза Сергія Жадана, як типовий зразок постмодернізму, характеризується точним відтворенням реалій сучасного життя. Автор майстерно використовує мовні засоби, зокрема соціолекти, для створення багатогранних образів персонажів та передачі атмосфери їхнього буття. Соціолект – це різновид мови, характерний для певної соціальної групи (наприклад, молоді, професійної спільноти, субкультури). Переклад соціолектів є не простим завданням з багатьох причин, адже мова – це жива субстанція, що має здатність змінюватись. Значення соціолекту часто залежить від конкретного контексту, ситуації спілкування та соціальних відносин між учасниками комунікації. Соціолекту властива динамічність, адже вони постійно змінюються, збагачуються новими словами та виразами, тому переклад може швидко застаріти. Культурна специфіка грає неабияку роль і у мові перекладу може бути зрозумілий реципієнту еквівалент. Соціолекти часто несуть в собі сильне емоційне забарвлення, яке важко передати іншою мовою.

Базуючись на цих особливостях, перекладач обирає найточнішу стратегію перекладу. Існує кілька основних стратегій перекладу соціолектів:

- 1) прямий переклад;
- 2) транслітерація;
- 3) описовий метод;
- 4) динамічна еквівалентність;
- 5) культурна адаптація.

У своєму романі Сергій Жадан часто використовує соціолекти для характеристики персонажів, позитивно або ж негативно оцінюючи їх. *Паша-репетитор ганяє цілу весну веселого шістнадцятирічного пацана, готує до вступних* [23; с. 252]. У словнику сучасного українського сленгу слово *пацан* має декілька значень. Серед позитивних – хлопець; хлопець, що відповідає вимогам, до нього поставленим: дотримується свого слова, може боронити свою честь та честь друзів, товариський тощо; друг. З негативним забарвленням використовується два варіанта – недоук, йолоп; Той, що належать до злочинного світу. З огляду на те, що в оригіналі перед цією мовною одиницею використали

прикметник *weselig*, можна розглядати слово з позитивної точки зору. Далі проаналізуємо переклад цього соціолекту. *Pascha gibt Hilfe und quält den ganzen Frühling einen fröhlichen sechzehnjährigen Jungen, bereitet ihn auf sie Aufnahmeprüfungen vor* [65; с. 226]. Перекладачами застосована стратегія нейтралізації. У перекладі слово *пацан* передано як *Jungen*, що в німецькій мові є нейтральним, загальним терміном для позначення хлопця чи юнака. Термін не має такої розмовної чи неформальної забарвленості як у оригіналі, тобто слово втратило свій специфічний культурний і соціальний контекст, що міг би зробити текст ближчим і більш живим для читача.

Коли автор описує батька головного героя, уточняє, що той став забувати прості речі. *Zovсім здав, подумав Паша, на фріка перетворюється* [23; с. 101]. В цьому контексті слово *фрік* – це людина, яка веде себе нетипово для суспільства та незвично для себе. Паша відчуває, що батько змінюється в гіршу сторону. *Er hat sich schon ganz abgehaut, ist ein richtiger Freak geworden* [65; с. 92]. Оскільки лексема *фрік* є англіцизмом, то найкращою стратегією перекладу для цього є транслітерація слова з англійської мови, тобто перенесення написання та вимови слова без змін у значенні. Транслітерація використовується для передачі спеціальних термінів, імен або запозичених слів у мовах, де такі терміни вже відомі або можуть бути легко зрозумілі аудиторії. Додатковий нюанс *richtiger* (справжній) у німецькому тексті підкреслює ступінь змін у персонажа, роблячи акцент на його *справжній* або *виразній* ексцентричності.

Мабуть, думаєш, що я мудака, – говорить [23; с. 333]. *Du denkst, ich bin ein Arschloch, sagt er* [65; с. 299]. *Мудака* — це грубе слово в українській мові, яке використовується як образа і має сильне негативне забарвлення. Це слово є частиною неформального лексикону і часто використовується в ситуаціях, коли хочуть висловити зневагу або презирство до іншої людини. У перекладі лексема передана як *Arschloch*, що є еквівалентним терміном у німецькій мові і не має значних стилістичних або культурних відмінностей від оригіналу. Переклад також несе негативне емоційне забарвлення, зберігаючи агресивний тон і зневажливе ставлення. Це забезпечує адекватність сприйняття тексту

німецькомовними читачами. Така стратегія є ефективною, оскільки зберігає основний сенс, емоційне навантаження і стиль тексту, роблячи його зрозумілим і доречним у німецькому перекладі.

Ще один приклад негативно забарвленого слова розберемо нижче. *Stapri, очевидно, відібрані в місцевих ментів акаеми...* [23; с. 42]. *Alte, offensichtlich den Lokalbullen abgenommene Kalaschnikows...* [65; с. 38]. В українській мові *менти* використовується в неформальних контекстах і здебільшого підкреслює зневажливе або критичне ставлення до правоохоронних органів. У перекладі застосовано адаптацію, оскільки *мент* є розмовним словом для позначення поліцейських в українській мові. *Bullen* – це німецький розмовний термін, який в аналогічний спосіб описує поліцію. Прикметником *lokal* уточнено, що саме місцеві поліцейські тут головний суб'єкт. Використання цього слова зберігає неформальний та дещо зневажливий тон оригіналу, передаючи ставлення мовця.

Оскільки події роману розгортаються під час воєнних дій, неможливо оминати опис воєнних. *Паша злякано розглядає його берці – з розбитими носками... акаем, який він тримає, мов немовля, що ніяк не засне...* [23; с. 36]. *Pascha betrachtet gebannt seine Stiefel – abgestoßene Spitzen ... die Kalaschnikow im Arm wie einen Säugling, der einfach nicht einschlafen will...* [65; с. 33]. Тут нам представлені два соціолекти, що є популярними серед військових та дотичних до цієї сфери людей. *Берці* – це українське розмовне слово, що використовується для позначення військових або тактичних черевиків. Задля кращого розуміння читачам, перекладачі використала стратегію генералізації замінивши термін на *Stiefel* (черевики), що є загальним терміном для взуття. Переклад не передає специфіки військового взуття, оскільки *Stiefel* є узагальненим терміном для будь-якого типу черевиків. Таким чином загальний переклад зрозумілий для широкої аудиторії і передає основну ідею, але втрачається специфіка і культурний контекст терміну, який має важливе значення у військовому середовищі. Наступний соціолект, який тут представлений, це *Акаем*, що вважається розмовною назвою автомата Калашникова (АК-47), популярного в багатьох країнах, особливо в пострадянському просторі. Цей термін передано як

Kalasnichnikow, що є точним еквівалентом у німецькій мові. Такий підхід зберігає технічну точність і передає розмовний тон оригіналу. Загалом, переклад стає більш доступним для німецькомовного читача, але втрачає частину специфічної військової лексики та культурного контексту.

Цікавим є термін, який позначає гроші. Щоб добратись до інтернату, Паша мусить якось проїхати майже все місто, намагається зробити це на таксі. *У тебе бабки хоч є?* – питає його водій таксі [23; с. 49]. *Hast du denn überhaupt Kohle?* [65; 45]. В неформальних розмовах вживається *бабки* у значенні гроші і має досить поширене вживання в молодіжному та кримінальному середовищі. У перекладі передано як *Kohle*, що є німецьким розмовним терміном для грошей, який теж широко вживається в молодіжному сленгу. Цей термін має аналогічне значення і стильову забарвленість. Вдало використавши еквівалентний переклад, перекладачі змогли зберегти розмовний стиль та сленговий характер фрази, що є важливим для підтримки тону оригіналу. Стратегія перекладу була обрана правильно, що забезпечило точну передачу значення та стилістики.

У наступному прикладі розглянемо соціолект, який навіть у мові оригіналу вживається не дуже часто. *Він так болісно примружується, ловить себе на думці Паша, ніби самосад курить* [23; с. 33]. Під мовною одиницею *самосад* автор має на увазі саморобний або домашньо вирощений тютюн. Це слово має яскравий культурний і соціальний відтінок, який передає специфічний контекст використання. *Dabei macht er ein so schmerzhaftes Gesicht, als rauche er ein Kraut aus dem Garten* [65; с. 30]. Перекладачі обрали описовий підхід, замінивши *самосад* на *ein Kraut aus dem Garten* (буквально *трава з саду*). Це дозволяє зберегти основну ідею, що йдеться про щось домашнє або вирощене самостійно, але втрачає емоційний посил. Альтернативою цьому могла б бути використана транслітерація з поясненням: перекладач міг залишити *самосад* у транскрипції (наприклад, *Samosad*) і додати пояснення, щоб зберегти культурний контекст. Застосувавши описовий підхід, щоб адаптувати термін *самосад* до німецького контексту, поняття для читача стало зрозумілим, але втратило частину культурної ідентичності, яку несе оригінальний соціолект.

Інші соціолекти у нашому дослідженні передані дієсловами і їхнє значення часто стає зрозумілим з контексту. *I ось вони його зупиняють, хоча й зупиняють, слід сказати, доволі м'яко, без бикування* [23; с. 41]. *Also halten sie ihn an, aber das tun sie, muss man sagen, ziemlich höflich, überhaupt nicht aggressiv* [65; с. 37]. *Бикувати* в українській мові часто вживається в значенні *агресивно поводитися, демонструвати свою силу або вплив*. Це слово може означати таку поведінку, коли людина намагається бути домінантною або погрожувати іншим. Для перекладу була обрана стратегія описового методу. Описовий переклад означає, що замість дослівного перекладу перекладач вибирає опис, який передає значення або суть оригінального слова. Лексему передали як *überhaupt nicht aggressiv* (зовсім не агресивно). Використання саме цього виразу забезпечує зрозумілу та логічну передачу змісту для німецькомовного читача, пояснюючи відсутність певного типу поведінки. Це успішний перекладацький підхід для збереження змісту і стилю оригіналу.

Стосунки Паши зі своїм племінником, Сашком, не можна назвати теплими та сімейними. Тому часто у словах малого проскакують зневажливі фрази. *Пашка, не тупи, пішли шукати людей* [23; с. 278]. Речення показує емоційність Сашка та його легке роздратування, саме тому він вжив вираз *не тупи*, що означає *не будь дурним* або *не гальмуй*. Він використовується в ситуаціях, коли потрібно підштовхнути когось до швидкої дії або правильного рішення, часто з ноткою нетерпіння та вказує на невдоволення з приводу пасивності або нерішучості співрозмовника. Ось як побачили цей фрагмент перекладачі. *Paschka, stell dich nicht so an, lass uns Leute suchen* [65; с. 250]. Вони підібрали ситуативний еквівалент *stell dich nicht so an*, що з німецької означає *не прикидайся* або *не будь таким нерішучим*. Цей вираз підходить для ситуацій, де є схоже роздратування або вимога до дії. Вона передає схожу ідею — заклик не бути нерішучим і діяти, — але з меншою агресивністю. Тому можемо сказати, що переклад вдало передає основний сенс і емоційний посил, проте тон у німецькому варіанті є трохи м'якшим. Це можна пояснити різницею у

використанні розмовних фраз у двох мовах, але загальний рішучий настрій фрази зберігається.

2.3. Передача синтаксичних структур при перекладі

Однією з пріоритетних задач сучасного перекладознавства є визначення шляхів вирішення проблем синтаксичної еквівалентності, пов'язаних із збереженням авторського стилю при перекладі художньої прози. Вдале використання синтаксичних трансформацій при перекладі тісно пов'язано з проблемою якості перекладу, тому питання пошуку рішень у сфері перекладу літературних текстів не втрачає своєї актуальності. Адекватна передача авторської інтенції та підбір еквівалентів для специфічних синтаксичних одиниць літератури залишаються константою для перекладачів. Предмет синтаксису активно дискутувався мовознавцями. Зокрема І. Вихованець вважав предметом синтаксису мінімальну синтаксичну одиницю, словосполучення і речення. Натомість М. Плющ дивилася по іншому, називавши словосполучення, словоформу, просте речення, складне речення, складне синтаксичне ціле [45; с. 3].

Художньому стилю Сергія Жадана, як постмодерніста, властива багатослівність, багатогранність стилістичних прийомів. Часто автор оформлює текстовий матеріал, зміщуючи час та простір. Події розвиваються не лише в прямій послідовності, а за принципом вертикалі, з поверненням до опису попереднього життя, перериванням його, далі знову поверненням до нього. У дискурсі письменника включено роздуми героя, описи, спогади, що іноді переривають логічний виклад, сторонні коментарі не пов'язані із контекстом. Твір набуває прикмет часом імпульсивного, асоціативного мислення. Недарма науковець А. Бондар зазначив, що *найбільше зачаровує інтонація – фірмова ознака Жаданового стилю. Чудернацька суміш дотепності, скепсису, гіркої іронії, задержуватості й мудрості* [4].

Сергій Жадан у романі *ІНТЕРНАТ* майстерно використовує різноманітні синтаксичні конструкції, які слугують засобами для вираження емоційних

станів, напруги та загальної атмосфери. Через синтаксис автор не лише передає динаміку та ритм твору, але й підкреслює внутрішні переживання героїв, що робить текст багатограним та емоційно насиченим. Якщо проаналізувати досліджуваний роман Сергія Жадана, можна зауважити, що значимою часткою твору є складнопідрядні речення. Це допомагає розкрити внутрішній світ персонажів, їхні переживання та рефлексії. Ускладнені конструкції контрастують з короткими реченнями, що додає тексту різноманітності й глибини. Щодо складносурядних речень, елементи яких відрізняються синтаксичною незалежністю й з'єднуються між собою сурядними сполучниками, то їх у прозі автора менше.

Нерідко зустрічаємо у романі синтаксичні конструкції, ускладнені дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами. *Заходячи до школи, старанно витирають черевики об чисту ганчірку* [23; с. 26]. У романі можна прослідкувати використання автором еліптичних речень, в яких пропущені деякі частини, зрозумілі з контексту. Такі скомпресовані висловлювання є експресивними й передають емоційний стан персонажів та інтенсивність подій. *Міг би піти. Але не пішов.* Іноді Сергій Жадан використовує прийом повторення слів або фраз на початку речень чи абзаців, створюючи ритмічність і підкреслюючи важливість певних тем чи думок. *Він йшов. Йшов через ніч, йшов через війну, йшов через власні страхи.*

Використовуючи прийом парцеляції, письменник підкреслює певні елементи тексту, створює емоційний акцент, підсилює драматизм або виразність. Згідно тлумаченню у термінологічній енциклопедії О. Селіванової парцеляція (від фр. *parcelle* – частинка) дефініціюється як *синтаксична універсалія мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речень на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом* [48; 449].

Мовознавці виділяють чотири види синтаксичних трансформацій при перекладі, а саме: нульову трансформацію, перестановку, заміну і трансформації синтаксичних конструкцій. Проаналізуємо їх на основі досліджуваного роману.

Нульова трансформація (синтаксичне уподібнення, дослівний переклад) — це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу. Це можливо у випадках, коли і в мові оригіналу, і в мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури. *Січневий ранок довгий і похмурий, як черга у лікарні* [23; с. 13]. *Der Januarmorgen ist lang und unbeweglich wie die Warteschlange in der Ambulanz* [65; с. 13]. Зазвичай застосування нульової трансформації супроводжується певними змінами структурних компонентів, характерних для мови оригіналу. Якщо порівнювати українську та німецьку мови, то відсутність артикля у першій завжди буде компенсуватись. Саме тому при перекладі речення додано артикль (*der*), а також відповідно німецькому словотвору утворено композит з прикметника *січневий* та іменника *ранок* – *Januarmorgen*. Таким чином, синтаксичне уподібнення призвело до відповідності порядку розташування мовних одиниць у оригіналі та перекладі, лише кількість їх зменшилась на одну через морфологію німецької мови.

Ще один приклад нульової трансформації розглянемо у наступному фрагменті. *Паша сидить у просторій холодній кімнаті з комп'ютером і чорним сейфом – очевидно, в бухгалтерії* [23; с. 39]. *Pascha sitzt in einem geräumigen kalten Zimmer mit Computer und einem schwarzen Safe – offensichtlich die Buchhaltung* [65; с. 36]. Рамкова конструкція не порушена, переклад адекватно передає зміст оригіналу. У німецькому перекладі *offensichtlich die Buchhaltung* перекладачі опустили прийменник *в* (вказівка на місцезнаходження), прямо говорячи про місце знаходження головного героя.

Перестановка як тип перекладацької трансформації полягає у зміні порядку мовних одиниць у тексті перекладу порівняно з оригінальним текстом. Зазвичай перестановка охоплює слова, словосполучення, частини складного речення, а також окремі речення в тексті. Такий прийом дозволяє перекладачу зберегти природність і граматичну коректність тексту в мові реципієнта, адаптуючи структуру речення до її норм. Через розбіжність у граматичних структурах двох мов, цей прийом вживається досить часто.

Протягом твору головний герой роздумує про минуле, іноді зринають спогади про сім'ю і життя у дитинстві. В одному з таких роздумів Паша згадував свою першу путівку з батьками, яка, на жаль, так і не відбулась. Не тільки йому від цього сумно, сестра сприйняла цю новину теж гостро. *Старий навіть її не втішає, такий безнадійний розпач у її скигленні, старий аж сам стирає скупку сльозу, ледь помітних рухом* [23; с. 210]. *Der Alte versucht gar nicht, sie zu trösten, ihr Heulen ist von einer so hoffnungslosen Verzweiflung, dass er sich mit einer kaum merklichen Bewegung, eine karge Träne abwischen muss* [65; с. 189]. У оригіналі присутні вставні конструкції (*такий безнадійний розпач у її скигленні*), які розташовані між дієсловами та іншими частинами речення. Український текст також має більш ліричний і плавний ритм, завдяки інверсії та розташуванню частин речення. У німецькому варіанті речення розбито на дві частини. Перша частина (*Der Alte versucht gar nicht, sie zu trösten*) є головним реченням, за яким іде підрядне речення (*ihr Heulen ist von einer so hoffnungslosen Verzweiflung, dass...*). Порядок слів у німецькому перекладі змінено відповідно до правил німецької граматики, де підрядне речення часто виноситься на кінець. В українській версії фраза *старий аж сам стирає скупку сльозу* розташована в кінці речення, що створює емоційний акцент. Німецька версія також використовує синтаксичну структуру *dass er sich mit einer kaum merklichen Bewegung – ледь помітним рухом*, яка підкреслює причину (*so hoffnungslosen Verzweiflung*), що змушує старого стерти сльозу. Така структура є більш формальною і типовою для німецької мови, що відображає синтаксичну адаптацію до правил.

Художній дискурс Сергія Жадана наповнений цікавими та оригінальними авторськими порівняннями та поетичними виразами. Розглянемо один з них далі. *Туман на горі густіший, так, мовби підіймається в дощову хмару* [23; с. 114]. *Auf dem Hügel wird der Nebel dichter, als steige man in eine Regenwolke* [65; с. 103]. В оригіналі речення починається з підмету *Туман на горі густіший*, тоді як у перекладі на першу позицію винесли обставину місця *Auf dem Hügel* (на горі). Ця зміна позиції підмета і обставини місця є типовою для непрямого порядку речень у німецькій мові. Таким чином перекладачі акцентували наголос саме на

обставині місця *Auf dem Hügel*, що впливає на сприйняття основного змісту речення. Така перестановка дозволяє зберегти природність і плавність німецького тексту, відповідаючи граматичним нормам цієї мови.

Найпоширенішим типом перекладацької трансформації прийнято рахувати заміну, адже деякі синтаксичні конструкції або мовні звороти можуть не мати аналогів у цільовій мові або можуть мати інше культурне значення. Заміна дозволяє адаптувати текст, зберігаючи його зрозумілість та релевантність для читача іншої культури. У процесі перекладу заміні можуть підлягати словоформи, частини мови, члени речення, а також типи синтаксичних зв'язків. Окрім того, заміни можуть стосуватися не лише окремих мовних одиниць, але й цілих синтаксичних конструкцій. *A zranuku kidaється до вікна й нічого не бачить* [23; с. 287]. *Als er am nächsten Morgen aufwacht, läuft er zum Fenster und sieht nichts* [65; с. 258]. В оригіналі речення починається зі сполучника сурядності *a*, що ніби вказує на продовження попередньої думки. Перекладачі ж вирішили почати це речення з підрядного сполучника *als*, що створює нову синтаксичну структуру. Це зміна простого речення на складне, що є синтаксичною трансформацією. Відповідно до граматики німецької мови, присудок, що виражений дієсловом *aufwacht* стоїть у кінці складнопідрядного речення та вказує на дію, що вже сталася, змінюючи темп та характер дії. Що цікаво, в українському реченні дієслово *aufwacht* (прокинувся) взагалі відсутнє і використовується форма теперішнього часу (*кидається*), що передає дію як миттєву й несподівану. Переклад зберігає основне значення речення, проте через використання складної структури (підрядне речення) змінюється ритм і дещо змінюється інтонаційний акцент. В оригіналі більше уваги приділено самій дії, тоді як у перекладі посилюється контекст часу, в якому ця дія відбувається.

Використовуючи складні синтаксичні конструкції, що пов'язані безсполучниковим зв'язком, автор створює ритмічну картину для читача. Наприклад: *Сестра пішла спати, не витримала, батьки мовчали, і відчуття було таке, мовби в них щось відібрали, чогось позбавили, винесли з дому щось важливе* [23; с. 285]. Речення добре ілюструє емоційний стан, а використання

дієслів у паралельних конструкціях (*відібрали, позбавили, винесли*) підсилює драматичний ефект, підкреслює почуття втрати та робить речення більш виразним. Порівняємо з німецькомовним фрагментом. *Weil sie es nicht mehr aushielt, ging seine Schwester schlafen, die Eltern schwiegen, und man hatte das Gefühl, als wäre ihnen etwas weggenommen worden, als hätte man ihnen etwas geraubt, etwas Wichtiges aus dem Haus getragen* [65; с. 256]. В оригіналі речення починається з підмета *Сестра пішла спати*. У німецькому перекладі речення починається з пояснення причин, утворюючи підрядне речення причини зі сполучником *weil*: *Weil sie es nicht mehr aushielt* (буквально *Тому що вона більше не витримала*). Це вводить новий синтаксичний порядок: у німецькій версії причина дії висувається на перше місце, тоді як в українському тексті вона міститься пізніше. Пізніше перекладачі застосували у перекладі дві умовні конструкції: *als wäre ihnen etwas weggenommen worden* і *als hätte man ihnen etwas geraubt*. В оригіналі українською фраза *ніби щось відібрали, чогось позбавили* є частиною одного речення з координацією дій через коми, які зберігають невизначеність щодо суб'єкта дії. У німецькому варіанті замість простого переліку дієслів вводяться дві різні умовні форми, що надає додаткову структуру і виражає дію через умовні конструкції. При перекладі також зберігається той же рівень невизначеності. Ці трансформації дозволяють перекладу бути граматично та стилістично коректним у німецькій мові, зберігаючи при цьому основне значення та емоційний відтінок оригіналу. Вони також демонструють необхідність адаптації синтаксичних структур для досягнення природності та зрозумілості перекладеного тексту для носіїв цільової мови.

Особливим типом трансформацій є членування речення — розподіл одного складного речення на два чи більше простих. В ході цієї трансформації синтаксична структура оригінального речення перетворюється на кілька незалежних предикативних одиниць у мові перекладу. *Туман за вікном починає розпадатись на шматки, і коли черговий шматок відламується й відноситься вітром, приміщення їдальні освітлюється – і можна прочитати наступну сторінку* [23; с. 150]. Речення є складним, з основною частиною і підрядним

реченням часу. Подивимось на німецький варіант цієї фрази. *Der Nebel vor dem Fenster beginnt in Fetzen zu zerfallen. Wenn wieder ein Fetzen aufbricht und vom Wind verweht wird, erhellt sich der Speisesaal – und man kann die nächste Seite lesen* [65; с. 135]. Перекладачі поділили одне складне речення в оригіналі на два речення. У перекладі підрядне речення часу (*коли шматок відламується*) залишається у формі підрядного речення *Wenn wieder ein Fetzen aufbricht und vom Wind verweht wird*, але є відокремленим від основної частини крапкою. Це може бути зроблено для забезпечення чіткості та простоти у німецькому тексті. Що стосується сполучників, в оригіналі використано сполучник *i* для з'єднання частин, що відповідає німецькому *und* з аналогічним значенням. Переклад зберігає основний сенс і структуру оригіналу, хоча деякі формулювання трохи відрізняються, що є природним для перекладу на іншу мову. Трансформації, такі як поділ речень і вибір відповідних слів, допомагають зробити текст зрозумілішим і природнішим у німецькій мові.

Автору є притаманними речення з великою кількістю додатків та уточнень. У наступному прикладі можемо прослідкувати манеру письменника. *Зброя, паски, порожні кишені, мішки за плечима, чорні від мастила руки, вимащені битою цеглою і розмоклим чорноземом черевики* [23; с. 21]. Усі елементи, починаючи від *зброя* і закінчуючи *черевики*, є однорідними членами речення, тобто відповідають на одне й те саме питання і поєднуються ритмічно за допомогою інтонації або знаків пунктуації. Фраза ілюструє зовнішній вигляд військових, що вимучено рухаються до блокпоста. У перекладі речення виглядає ось так: *Gewehre, Riemen, leere Taschen, auf dem Rücken Sacke, schwarz vom Schmieröl an den Händen. Von Ziegelstaub und Schwarzerdeklumpen verdeckte Stiefel* [65; с. 19]. Після трансформацій другу частина оригінального речення, а саме *вимащені битою цеглою і розмоклим чорноземом черевики* відокремили від першої. Можливо перекладачі вдалися до цього прийому, адже членування робить текст більш зрозумілим і полегшує його сприйняття для цільової аудиторії.

Трансформація, яка присутня у перекладі аналізованого художнього твору і є протилежною до трансформації, полягає в об'єднанні речень. У цьому випадку структура оригінального тексту змінюється шляхом злиття двох простих речень в одне складне. Порівняємо для аналізу два наступних речення. *Малий саме цього й хоче – підводиться й біжить уперед, на трасу. Перебігають асфальтом, скочуються на узбіччя, пірнають у сніг, пробираються ледь помітною колією, що відходить убік* [23; с. 274]. Оригінал містить два окремих речення, які мають різні суб'єкти, в першому – це *малий*, тобто племінник Сашко, а в другому – це *вони*, мається на увазі Паша і Сашко. Відсутність сполучників та використання однорідних присудків у другому виразі створює відчуття дії, що відбувається безперервно і активно. Структура речень сприяє створенню напруженого і динамічного оповідання, яке чітко передає дії персонажів у просторі та часі. *Genau das will der Junge – er steht auf, rennt über die Straße, sie laufen über den Asphalt, springen die kleine Böschung hinunter, tauchen in den Schnee, gelangen auf einen kaum sichtbaren Feldweg, der seitlich wegführt* [65; с. 246]. У перекладі відбулося об'єднання оригінальних речень в одне складне речення. В німецькому варіанті всі дії (*stehen auf, rennen, laufen, springen, tauchen, gelangen*) об'єднані в рамках однієї синтаксичної структури. Це об'єднання дає змогу зберегти послідовність дій в одному реченні, тоді як в оригіналі для цього використовуються два окремих речення. Таким чином, перекладачі використали синтаксичне об'єднання для передачі послідовності дій у більш компактній формі.

Ще один приклад об'єднання речень у перекладі розглянемо нижче. *Збоку виглядає так, ніби він прийшов провідати її до лікарняної палати. І ось вона сидить, бадьора, усміхнена, переконана, що йде на поправку, а він теж старанно бадьориться, хоча, на відміну від неї, знає точний діагноз* [23; с. 216]. В оригіналі маємо два речення, перше ускладнене порівнянням, а друге – підрядним реченням з *хоча*. Це складне, багатопланове речення, яке ефективно передає емоційний контраст і різницю у сприйнятті між двома персонажами, використовуючи складні синтаксичні структури і стилістичні засоби. *Fast scheint*

es, als besuche er sie in ihrem Krankenzimmer, und sie sitzt da, heiter, lächelnd, überzeugt, dass sie sich auf dem Weg der Besserung befindet, und auch er gibt sich heiter, obwohl er, im Unterschied zu ihr, die Diagnose kennt [65; с. 193].

Заміна є найпоширенішою перекладацькою трансформацією. Під час перекладу можуть змінюватися форми слів, частини мови, члени речення, а також типи синтаксичного зв'язку. Сашко якимось каже своєму дядьку – *Збирайся* [23; с. 291]. *Pack deine Sachen* [65; с. 261]. В українському варіанті слово *збирайся* має узагальнений характер, у той час як у німецькому перекладі використано конкретизацію. Німецький варіант уточнює, що саме потрібно збирати — *deine Sachen* (*твої речі*). Це приклад перекладацької трансформації, де загальне поняття перекладається з уточненням. В оригіналі одне слово розширене до фрази в перекладі, тобто проста структура замінюється більш складною.

2.4. Відтворення авторського ідіостилю

Для художнього дискурсу Сергія Жадана притаманна вільна постмодерністська гра зі словом, формою та його значенням. Аналізуючи його роман *ІНТЕРНАТ* зауважено, що мова письменника насичена соціолектами, реаліями та часто обценною лексикою. Здається, що автор не намагається сподобатись читачу, він просто описує, як бачить довколишній світ, без прикрас. Як зазначили у своїй науковій розвідці Н. Осмак та О. Бикова *Манера Сергія Жадана спілкуватися наболілим із сучасним читачем є настільки вражаючою, що можна говорити про цілу епоху Сергія Жадана – такий сильний вплив його творчості має на покоління «двотисячників»* [44; с. 97].

Оскільки роман *ІНТЕРНАТ* пронизаний наративом війни, завданням перекладачів було не лише передати мовні одиниці на мову цільової аудиторії, але й зберегти авторський задум та підтримати емоційне забарвлення. Хоча події у творі відбуваються лише три дні, їх інтенсивність та розвиток уповільнюють позасюжетні елементи, а саме описи інтер'єрів, екстер'єрів, пейзажів, роздуми головного героя та ретроспекції. Текст насичений внутрішніми монологами

протагоніста, здебільшого це спогади, описи місць та природи, де бував головний герой, що в певній мірі пояснює, чому Паша виріс таким, як виріс. Його спогади легко влітаються в канву твору й утворюють сюжетно-композиційний простір.

Для адекватного відтворення авторського ідіостилу в художньому тексті перекладачеві необхідно глибоко зануритися в оригінальний текст, проявити уважність до всіх його деталей, а також ефективно застосовувати перекладацькі стратегії і техніки. Ці дії спрямовані на досягнення основної мети — забезпечення високої якості перекладу.

Над романом працював тандем перекладачів, Сабіне Штьор та Юрій Дуркот, що вже не вперше мали спільний переклад творів Сергія Жадана та можуть називатись його «амбасадорами» для німецькомовного читача.

У 2018 році переклад роману *ИНТЕРНАТ* був нагороджений Лейпцизькою перекладацькою премією [61], що свідчить про майстерність виконання їхньої роботи.

Перед перекладачами стояло завдання майстерно передати метафоричний характер роману, адже мова Сергія Жадана багата на індивідуально-авторські порівняння. Наприклад: ... *Паша помічає злипле волосся та цукрову білість кістки, так ніби розрізали диню, вивернувши її солодкі нутрощі...* [23; с. 22]. ...*bemerkt das verklebte Haar und die zuckrige Weiße des Knochens, als habe man eine Honigmelone aufgeschnitten und ihre süßen Innereien nach außen gekehrt ...* [65; с. 21]. Перекладачі використали стратегію дослівного перекладу та влучно підібрали еквіваленти, щоб детально передати авторське порівняння.

Властивим для Сергія Жадана у цьому романі є символічне використання кольорів, що несе ідейне навантаження та емоційно впливає на читача. Описи пейзажів та природи, в яких домінує темна кольорова гама, створюють часто моторошну атмосферу та занурюють читача у твір. На сторінках роману чорний колір з'являється найчастіше, тому у нашому перекладацькому аналізі розглянемо приклади саме цих барволексем. *Чорні дерева в снігах, гостре гілля на тлі червоного неба...* [23; с. 9]. *Schwarze Bäume im Schnee, scharfe Aste vor*

rotem Himmel... [65; с. 9]. Рамкова структура не порушена, є невеликі лексичні трансформації, та на загальний образ речення вони не вплинули. *Ранковий холод на кухні, грифельні сутінки за вікном* [23; с. 13]. *Morgenkälte in der Küche, bleiernes Morgengrauen vor dem Fenster* [65; с. 13]. Перекладачі застосували семантичну заміну, використавши замість *грифельні сутінки* *bleiernes Morgengrauen*, що дослівно можна передати як свинцеві сутінки, що створює ще більш похмуре враження ніж у оригіналі. ... *серед чорних снігів, у чорноті, наповненій пташиним криком і сигналами локомотивів...* [23; с. 226]. ...*zwischen schwarzem Schnee, in der Dürsternis voller Vogelschrei und Lokomotivpfeifen ...* [65; с. 202]. У німецькому перекладі лексема *чорнота* замінили на *Dürsternis*, що загально означає темряву чи пільму, не лише колір, а й відчуття. Цією заміною зміщується акцент з кольору на загальний стан мороку, що викликає негативні емоції у реципієнта. Можемо сказати, що лексична трансформація трохи змінює спосіб подачі інформації, але загальна атмосфера збережена.

Розлогі роздуми протагоніста автор часто приправляє цікавими стилістичними прийомами. У наступних реченнях маємо конструкцію з анафоричними повтореннями, коли один і той самий вираз або слово повторюється на початку декількох фраз або речень. Цей прийом створює акцент на певній думці або підсилює пік емоцій. Ось як Паша зустрічає день, коли у містечко вже почали заходити війська. *Щось тут не так, думає він, щось тут не так* [23; с. 14]. Автор застосовує повторення слів *щось тут не так* тим самим підкресливши хиткий емоційний стан героя та невизначеність *Irgendwas stimmt nicht, denkt er, irgendwas stimmt nicht* [65; с. 14]. Перекладачі не змінили стиль речення та залишили авторські повтори. Коли Паша довгий час нікого не бачить у місті, починає сам себе заспокоювати. *Рано ще, думає Паша напружено, просто ще рано* [23; с. 14]. *Ist halt noch früh, denkt Pascha angespannt, es ist einfach noch früh* [65; с. 14]. У перекладі присутня модальна частка *halt*, яка додає розмовної невимушеності й може означати щось на кшталт *просто, мабуть*. Натомість в оригіналі фраза звучить трохи прямолінійніше і формальніше без додаткових модальних слів.

2.5. Збереження сутності й естетичної функції творів Сергія Жадана при перекладі

Первинним завданням перекладу художнього твору, на відміну від інших жанрів, що мають метою інформативну функцію, залишається художньо-естетична. Цей процес включає багато аспектів – не лише точний переклад змісту, але й збереження стилю, атмосфери, культурних реалій та символічних підтекстів. Чинників, що впливають на збереження сутності роману, може бути досить багато. Перш за все, це збереження культурного контексту та локальних реалій. Однією з ключових особливостей творчості Сергія Жадана є його глибоке занурення у реалії сучасної України, зокрема східних регіонів, охоплених війною. Його роман наочно ілюструє постійне зіткнення людини з війною, особливо на рівні ментальності людей напівурбанізованої місцевості. Тому при перекладі часто постає проблема відтворення цих специфічних реалій, адже деякі з них можуть бути незрозумілими для реципієнта. Збереження особливостей мовних лексем пов'язаних з війною, зруйнованим побутом та психологічними травмами є суттєвим, аби німецькі читачі могли відчувати справжню глибину емоційного фону роману.

Як представник постмодернізму, Сергій Жадан відомий своїм унікальним стилем письма, який поєднує поетичну мову, елементи суржику, розмовного сленгу та подекуди іронії. Перекладачі намагаються зберегти цю поетичну напруженість і гру зі стилями, хоч інколи це можна вважати справжнім викликом можливо через відмінності між мовами. Незважаючи на це, перекладачам вдалось влучно відтворити лінгвістичну багатошаровість твору. У наступному прикладі можемо прослідкувати вираження сленгової мови: – *Ей, дядя, – говорить хтось незадоволено, – ти тут живий?* [23; с. 83]. *Ne, Onkelchen, sagt jemand mürrisch, lebst du noch?* [65; с. 75]. У цьому контексті дядя є розмовним сленговим виразом, який використовується для звертання до чоловіка, часто незнайомого або старшого за віком, але без формального або родинного значення *дядько*. В українському сленгу це звертання може мати різні конотації залежно

від інтонації: від нейтрального до зневажливого або фамільярного, залежно від ситуації. Перекладачі використали для перекладу прийом модуляції, при якому змінюється форма вираження або точка зору, щоб краще передати смисл та стиль оригіналу мовою перекладу. За допомогою зменшувального суфіксу *-chen* вони утворили нову конотацію у слові *Onkelchen*, що теж звучить зневажливо, відповідно до першоджерела.

Враховуючи тематику роману, війна змальовується тут не лише як військовий конфлікт, а й також як особистісна екзистенційна боротьба героїв, особливо протагоніста. У цьому контексті збереження символічних образів, таких як сам інтернат, який є метафорою для ізольованого, спустошеного простору, що представляє всю Україну в стані конфлікту, є важливим. Успішний переклад повинен передати відчуття непевності, травми та пошуку ідентичності, що пронизує весь роман. Вважаємо, що заплутаність почуттів головного героя були перекладені влучно, наприклад: *І Паша теж не знає, як бути, і думає: ну як же так, як же так?* [23; с. 19]. *Pascha weiß auch nicht, was tun, und denkt, wie konnte mir das bloß passieren, wie bloß?* [65; с. 18]. Переклад зумів відтворити психологічні метання персонажів, їхні внутрішні монологи, а також відтворити атмосферу постійної тривоги та страху, що червоною ниткою проходить крізь роман.

2.6. Значущість творів Сергія Жадана для німецької лінгвокультури

Останнє десятиліття українсько-німецький перекладацький простір переживає свої хороші роки. Існує велика плеяда перекладачів, котрі не лише вивчили українську мову, але спромоглися зануритися в українську культуру, осягнути українську ментальність та процеси, що відбуваються в Україні. Чимало з них навіть товаришують з українськими митцями і популяризують їх у Європі. Однією з найголовніших популятизаторок української літератури у німецькомовному просторі можна вважати передусім Клавдію Дате, яка є не лише перекладачкою, а й організаторкою та учасницею численних міжнародних перекладацьких проєктів. Завдяки її діяльності в Німеччині та Австрії переклади

творів української літератури супроводжуються потужною підтримкою в перекладознавчому та літературно-критичному плані. Саме з її промоції ім'я Сергія Жадана добре знане німецькомовним читачам. У 2021 році Клаудію Дате було номіновано на премію Drahomán Prize з її перекладами німецькою мовою поетичної збірки Сергія Жадана *АНТЕНА* (видавництво Suhrkamp) та роману Олексія Чупи *КАЗКИ МОГО БОМБОСХОВИЩА* (видавництво Haymon Verlag). Ось як вона відгукувалась про цю премію: *Я – перша лауреатка. Дуже тим тішуся. Для мене особисто це дуже важливо. Це велика підтримка з боку українських друзів... Це лише перші кроки, а далі премія працюватиме і допоможе в промоції української літератури* [58].

Оскільки Сергій Жадан є одним із найяскравіших голосів сучасної української літератури, твори автора активно перекладаються на німецьку мову. Творчий доробок письменника має значний вплив на німецьку лінгвокультуру з кількох причин, пов'язаних як з його літературним стилем, так і з контекстом, у якому вони сприймаються в Німеччині. З огляду на геополітичну ситуацію, особливо після Революції Гідності та війни Росії проти України, інтерес до української літератури в Німеччині значно зріс. Сергій Жадан своїми творами допомагає німецьким читачам краще зрозуміти ситуацію в Україні, зокрема на Сході країни, звідки він сам походить і де зосереджена дія багатьох його творів. В романах ілюструється війна, не просто як воєнна подія, а як глибоке переживання кожного персонажу у воєнний період. Твори письменника вводять нові терміни, культурні реалії та історичні події до німецького культурного простору, сприяючи глибшому розумінню української перспективи.

Досліджуваний роман *ІНТЕРНАТ* Сергія Жадана був тепло прийнятий у Німеччині завдяки його майстерному перекладу від Сабіни Штьор і Юрія Дуркота. Мовознавиця Х. Назаркевич у своїй науковій розвідці зауважила, що *перекладачі, досвідчені знавці читацької аудиторії, вміло, тонко і ненав'язливо скеровують емоційний градус тексту, вправно розставляючи ідеологічні акценти, необхідні для адекватної реценції українського роману німецькомовним читачем* [40; с. 80]. Критики визнали важливість твору не тільки як художнього

досягнення, але і як джерела глибшого розуміння українського контексту. Німецька публіка сприймає роман як важливий засіб для інтерпретації конфлікту на сході України, а також як вікно у психологію суспільства, яке живе в умовах війни. Це показує, що, незважаючи на труднощі перекладу, основна сутність твору була успішно передана. Це підтверджено нагородою на Лейпцизькому книжковому ярмарку за переклад. Загалом С. Штьор і Ю. Дуркот неодноразово працювали над творами Сергія Жадана. Сабіне Штьор також активно підтримувала Україну, починаючи з 2014 року. У виступі перекладачки під час вручення їй премії ім. Йоганна Гайнріха Фоса у 2014 році, вона поділилась своїми роздумами щодо перекладацької діяльності загалом: *Я думаю, література й письменники можуть нам допомогти зрозуміти цю країну. Література дає можливість ширше бачити різноманітність і багатство, трагічне й комічне, зрозуміти доленосне* [63]. Сам же письменник неодноразово повідомляв, що для нього найважливішим при перекладах є те, що про війну й далі будуть говорити та пам'ятати.

Німецькі переклади письменника часто намагаються зберегти його унікальний стиль, що включає поєднання поетичної мови, суржику, сленгу та виразних метафор. Це кидає виклик німецьким перекладачам і, в свою чергу, збагатило німецьку літературну мову новими художніми засобами. Його специфічний лінгвістичний підхід, гра з мовою і відображення пострадянських реалій додають нових елементів до німецької літератури, яка, хоча і має свій багатий культурний контекст, рідко знайомиться з такими формами мовної гри.

Німецька аудиторія високо цінує соціально активних письменників і Сергій Жадан із його відкритою позицією щодо війни, політичних змін та соціальних трансформацій знайшов відгук серед німецьких читачів. Німецькі літературні критики часто підкреслюють його роль як голосу цілого покоління, яке виросло в умовах пострадянських трансформацій. Це викликає паралелі із досвідом самої Німеччини, особливо її східної частини, яка теж пережила кардинальні зміни після падіння Берлінської стіни. Після повномасштабного вторгнення підтримка української літератури у Німеччині не зменшила обертів.

На Франкфуртському ярмарку 2022 року був представлений фейсбук-щоденник Сергія Жадана *НЕБО НАД ХАРКОВОМ*, також виданий видавництвом Suhrkamp Verlag й який розповідає про початок воєнних подій. Формат щоденника є близьким будь-якому читачеві та допомагає побачити весь той жах, що переживали українці. Директор ярмарку Юрген Бос зауважив: *Франкфуртський книжковий ярмарок підтримує тісні контакти з українською книжковою індустрією протягом багатьох років. Саме тому ми хотіли б запропонувати пряму підтримку нашим українським колегам уже зараз, поки вони протистоять російській атаці. Будучи щорічним місцем зустрічі представників галузі, ми особливо зацікавлені в тому, щоб українська література та книговидавництво здобули популярність у всьому світі* [3].

У тому ж 2022 році письменник отримав Бременську премію імені Ганни Арендт за політичну думку. Творчий доробок Сергія Жадана, де герої травмовані війною та труднощами, просякнутий їх самоусвідомленням себе як справжнього українця та хаосом почуттів, знайшов відгук у німецького журі. Онлайн медіа неодноразово згадували про письменника, одна з найпопулярніших газет *Frankfurter Allgemeine Zeitung* назвала Сергія Жадана одним з культурних діячів 2022 року, що ще раз підтверджує значущість фігури автора на німецькомовному просторі.

Можна сміливо стверджувати, що Сергій Жадан значно збагатив німецьку лінгвокультуру, привносячи нові теми, мовні засоби та реалії сучасної України. Його творчість сприяє глибшому культурному діалогу між Україною та Німеччиною, що дозволяє німецькій аудиторії краще зрозуміти український контекст, його багатогранність і складність, що нині є особливо релевантним у світлі політичних подій. Письменник також часто бере участь у літературних читаннях і культурних заходах у Німеччині, що сприяє зміцненню культурних зв'язків між країнами. Сергій Жадан є ключовим голосом, що представляє сучасну Україну в контексті війни, пострадянського простору та пошуку ідентичності.

Висновки до розділу 2

Другий розділ магістерської роботи стосується особливостей перекладу роману Сергія Жадана *ИНТЕРНАТ* з огляду на застосування лінгвостилістичних прийомів. У роботі послуговуємося прийомом *перекладацькі трансформації* й визначаємо його за О. Селівановою як зміну формальних (лексичні, граматичні трансформації) або семантичних компонентів тексту оригіналу за збереження основної ідеї. Найчастіше серед лексичних трансформацій трапляються такі як генералізація та описовий метод. З огляду на чітко визначену рамкову конструкцію синтаксису німецької мови, простежуються варіанти членування речень (перетворення складного в просте й навпаки), об'єднання речень, вилучення та додавання. Простежено, що найбільшими труднощами для перекладача є інтерпретація явищ й понять, що не властиві мові реципієнта. Підтверджено, що важливим аспектом під час перекладацької діяльності є індивідуальна особистість перекладача, адже завдяки їм іншомовний світ зчитує певну лінгвокультуру та ментальність.

На основі порівняльно-перекладознавчого аналізу проведено зіставлення тексту оригінального роману українською мовою з його німецьким перекладом у виконанні тандему Сабіне Штьор і Юрія Дуркота. Проаналізовано прийоми досягнення адекватності перекладу. Інтерпретатори застосували такі трансформації: лексичні, а саме прийом генералізації, конкретизації й логізації; граматичні, серед яких – прийом синтаксичного уподібнення, граматичної заміни, об'єднання та членування речень, перестановки; лексико-граматичні, що охопили прийом додавання, вилучення, описовий переклад і компенсацію. У результаті аналізу доведено, що стиль мови перекладу влучно виконаний та послідовний.

Ураховуючи нюанси в граматичних системах мов, що зіставляються, виявили, що більшість речень в оригіналі ускладнені дієприкметниковими й дієприслівниковими зворотами, що розкривають емоційний аспект твору. Під

час перекладу це максимально збережено, проте є випадки, коли перекладачі використовують трансформації для нетипових для німецької мови конструкцій.

Досліджуючи авторський стиль першоджерела та перекладу, встановили, що перекладачі успішно справилися зі своїм завданням, майстерно передавши метафоричний світ автора й колористику твору. Зважаючи на тему роману та події, що там відбуваються, твір викликає в читача похмурий настрій. Відповідно цього гама кольорів виражена різними відтінками темних кольорів, що інтерпретатори влучно передають за допомогою адекватно підібраних епітетів і порівнянь. Емоційне напруження, що присутнє в діалогах твору, часто виражене соціолектами, перекладачі майстерно відтворюють, застосовуючи прийом прямого еквівалента, де це можливо, або ж описовий метод. Їм удалося відтворити початковий задум автора – посил такої непростой теми, як війна, та не інтерпретувати текст на власний розсуд.

У перекладі Сабіне Штюр та Юрія Дуркота відзначаємо не лише точне відтворення змісту, але й збереження стилю, атмосфери, культурних реалій та символічних підтекстів, які покладені в основу роману *ИНТЕРНАТ* Сергія Жадана.

У науковому дослідженні акцентовано на значущості творів цього митця для німецької лінгвокультури. Фігура Сергія Жадана є однією з найвпливовіших в українській літературі, що має важливе значення й для німецькомовного літературного простору. Переклади таких творів цього письменника як *ВОРОШИЛОВГРАД*, *ИНТЕРНАТ* і збірки поезій здобули визнання в німецькій літературній спільноті. Творчість Сергія Жадана звертається до тем соціальних змін, політичних конфліктів і пошуків ідентичності, що резонує з досвідом німецького читача, особливо в контексті історичних і соціальних перетворень Німеччини ХХ століття. У своїх творах автор демонструє глибоке розуміння складних пострадянських реалій, що є важливими для німецької публіки, яка цікавиться історією й культурою Східної Європи. Стилїстика Сергія Жадана, яка поєднує реалістичність із ліричністю та експресивністю, привертає увагу німецьких літературознавців. Митець бере активну участь у німецьких

літературних фестивалях, сприяючи культурному діалогу між Україною та Німеччиною.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі виконано аналіз роману Сергія Жадана *ІНТЕРНАТ* українською мовою та його перекладу німецькою. У пошуку застосовано основні принципи й правила художнього перекладу, розроблені такими вченими в галузі перекладознавства як О. Білецький, Р. Зорівчак, І. Корунець, Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй, С. Синегуб та інші.

У дослідженні керуємося поняттям *ідіостиль*, за Х. Дідухом, яке трактується як *сукупність глибинних механізмів створення текстового простору конкретним автором, що відрізняє його від інших*. З'ясовано особливості застосування перекладацьких трансформацій у художньому перекладі. Перекладацькі трансформації передбачають зміну формальних (лексичні/граматичні трансформації) або семантичних компонентів тексту оригіналу при збереженні основної ідеї (О. Селіванова). Під час зіставлення з перекладом проаналізовано прийоми досягнення адекватності перекладу. У перекладацькій діяльності використано такі трансформації: лексичні, а саме прийом генералізації, конкретизації й логізації; граматичні, серед яких прийом синтаксичного уподібнення, граматичної заміни, об'єднання та членування речень, перестановки; лексико-граматичні, які охопили прийом додавання, вилучення, описовий переклад і компенсацію.

У дослідженні виявлено, що перекладачам удалось успішно розв'язати проблеми синтаксичної еквівалентності, незважаючи на відмінності граматики української та німецької мов. Визначено, що творам Сергія Жадана притаманні речення, ускладнені дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, що розкривають і підсилюють емоційний аспект твору. Виявлено, що через розбіжність у семантичних системах мов перекладачі найчастіше послуговуються методом перестановки, а саме зміни місць окремих мовних елементів. З огляду на великі можливості німецького словотвору, переклад вирізняється застосуванням складних або багатокomпонентних іменників (комполит), які замінюють групи слів в оригіналі. Здебільшого рамкову

структуру речень не порушено, за винятком випадків, коли для німецької мови характерне певне положення мовних елементів у реченні.

Зіставляючи текст першоджерела та перекладу, вважаємо, що перекладачам удалося зберегти авторський стиль. На нашу думку, перекладачі змогли майстерно передати метафоричний світ автора, як-от фрагмент *Kamine, aus denen Rauch steigt, als stünden dort müde Männer, unterhielten sich in der Kälte und stießen warmes Januarsleben aus ihren Lungen* – *комини, з яких здіймаються дими, ніби це втомлені чоловіки і розмовляють на дорозі, випускаючи з легень теплий січневий дух*. Вдавшись до прийому генералізації й збільшивши семантичне значення слова *Januarsleben* (*теплий січневий дух*), початковий задум автора збережено. Важливу роль у творі відіграє кольорова гама, що зображена всіма відтінками темних кольорів, які інтерпретатори успішно передають мовою реципієнта – *schwarz, bleiern, dunkelgrau, Morgengrau, Dürsternis*.

Досліджено питання збереження сутності й естетичної функції творів Сергія Жадана під час перекладу. Виявлено, що твір-переклад відтворює особливості мовних лексем, пов'язаних із війною, зруйнованим побутом і психологічними травмами, а це є важливим, аби реципієнт міг відчувати справжню глибину емоційного фону роману. Проведено лінгвостилістичний аналіз обраних фрагментів роману та проаналізовано прийоми, які застосовувалися під час перекладу стилістичних засобів роману й стилістично забарвленої лексики. Це засвідчило, що для передачі реалії перекладачі найчастіше послуговувались описовим методом або прийомом генералізації, наприклад *бур'ян* – *das Gras*, *обрій* – *der Horizont*, *мівіна* – *die Nudelnreste*.

У науковій розвідці окреслено значущість творів Сергія Жадана для німецької лінгвокультури. Постать письменника вже довгий час є однією з найвпливовіших в українській літературі та активно популяризується завдяки його перекладам у німецькомовному літературному просторі. Неодноразово його твори здобували визнання в німецькій літературній спільноті й були нагороджені. У своїй творчості письменник звертається до тем соціальних змін,

політичних конфліктів і пошуків ідентичності, патріотизму. Ідіостиль Сергія Жадана, що поєднує реалістичність із ліричністю та експресивністю, привертає увагу німецьких літературознавців. Важливим є осмислення в романі митця війни на Донбасі з погляду тих, хто там живе. До всього вищесказаного додамо, що Сергій Жадан веде активне соціальне життя, бере участь у німецьких літературних фестивалях, сприяючи культурному діалогу між Україною та Німеччиною. У поезії та прозі письменника німецькі літературознавці знаходять відгук таких властивих для німецької літератури післявоєнного періоду тем, як духовна криза та пошук сенсу життя. Можемо стверджувати, що Сергій Жадан віддано презентує Україну на німецькомовному ринку, розширює уявлення про сучасну українську літературу в Німеччині, пропонуючи глибоке й актуальне бачення сучасного світу крізь призму українських реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко А. Поетика прози Сергія Жадана: дис. ... д-ра філософії: 035 Філологія. Київ, 2021. 195 с.
2. Баклан І. М., Лисенко Г. Л., Чепурна З. В. Основи перекладу – міст між теорією і практикою (німецько-український напрям): підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. 204 с.
3. Барановська М. Франкфуртський ярмарок: у центрі уваги – українські книжки. URL: <https://www.dw.com/uk/frankfurtskij-armarok-u-centri-uvagi-ukrainski-knizki/a-63516107> (дата звернення: 10.08.2024).
4. Бондар А. Равлик відповзає на захід. URL: https://zn.ua/ukr/ART/ravlik_vidpovzae_na_zahid.html (дата звернення: 28.07.2024).
5. Бондарчук О. Ю., Лисецька Н. Г. Концептуальний переклад: до питання трансферу культурно маркованих текстових елементів (німецька та українська мови). *Актуальні питання іноземної філології*: наук. журн. / редкол.: І. П. Біскуб (голов. ред.) та ін. Луцьк, 2020. № 13. С. 33–39.
6. Бусел В. Т. (ред.). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Вегеш А. І. Семантичне навантаження літературно-художніх антропонімів у романі «Інтернат» Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. Вип. 2. С.16–20.
8. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ.: Либідь, 1993. С. 17–47.
9. Врублевська Г., Булкіна І. Сергій Жадан. Інтернат. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/internat> (дата звернення: 25.06.2024).
10. Голобородько Я. Легітимація українського андеграунду («Депеш Мод» як «Modern Talking» Сергія Жадана). *New Ukrainian Alternative. Знакові тексти помежів'я XX–XXI століть*. Харків: Основа, 2005. С. 101–113.

11. Голобородько Я. Саундтреки свідомості. Стиль Сергія Жадана. *Український літературний істеблішмент*: зб. ст. Київ: Факт, 2006. С. 62–78.
12. Горлач П. Сергій Жадан став став лауреатом німецької премії Ганни Арендт за політичне мислення. URL: <https://suspihne.media/culture/260753-sergij-zadan-stav-laureatom-nimeckoi-premii-ganni-arendt-za-politicne-mislenna/> (дата звернення: 29.06.2024).
13. Гудманян А. Г. Вступ до галузевого перекладу: практикум для студентів спеціальності «Переклад». Київ: Аграр Медіа Груп, 2014. 257 с.
14. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005. 263 с.
15. Гундорова Т. Покоління Незалежності і Сергій Жадан: Підліток, Лузер і Провідник. URL: <https://zbruc.eu/node/112334> (дата звернення: 27.06.2024).
16. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. Київ: Грані-Т, 2013. С. 205–206.
17. Даниліна О. Концепт «місто» в прозових текстах Сергія Жадана. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17230/40-Danilina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.06.2024).
18. Данчишин Н. В Інтернаті «нікого не шкода». Рецензія на роман Сергія Жадана. URL: <https://artefact.org.ua/artefact-libroom/v-internati-nikogo-ne-shkoda-resentsiya-na-roman-sergiya-zhadana.html> (дата звернення: 16.06.2024).
19. Дзюба І. Чорний романтик Сергій Жадан. Київ: Либідь. 2017. 112 с.
20. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки. Серія «Риторика і стилістика»*. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm (дата звернення: 16.06.2024).
21. Дуденко О. В. Синтаксис української мови: навч. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
22. Жадан С. Біг Мак та інші історії. Харків: Фоліо, 2011. 320 с.
23. Жадан С. Інтернат. Чернівці: Вид. Померанцев С., 2017. 336 с.

24. Жадан С. Я – український громадянин часів війни. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2017/10/06/serhij-zhadan-6/> (дата звернення: 21.06.2024).
25. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад: монографія. Львів: 1989. 216 с.
26. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища шк. 1983. 175 с.
27. Іваницька, М. Міжкультурна компетентність перекладача у дзеркалі сучасних міжнародних контактів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки* (202). 2022. С. 44–53.
28. Карпевич, А. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою (на матеріалі творчості Сергія Жадана). *Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (16 квітня 2024). [Електронне видання]. Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2024. С. 56–57.
29. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2008. 543 с.
30. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу німецької мови: підруч. для студентів вищ. навч. закл. Вінниця: Нова кн., 2006. 592 с.
31. Кононенко В. І. Український новостиль: лінгвопоетика художнього дискурсу Сергія Жадана. *Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника*. 2018. Вип.19. С.17–31.
32. Коптілов В. В. Першотвір та переклад. Київ: Дніпро, 1972. 254с.
33. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2003. 164 с.
34. Лазарович, Н. Особливості постмодерністських течій в контексті сучасної української культури. *Молодий вчений*. 1 (89).2021.С.282–287. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-55>

35. Левченко Н., Печерських Л. Інтермедіальність як засіб відображення дійсності в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70) № 4. С. 42–47.
36. Лисецька, Н., Карпевич, А. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту німецькою мовою (на матеріалі творчості Сергія Жадана). *Актуальні питання іноземної філології*. 2024. (20). С. 24–30. <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2024-20-4>
37. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу. Київ: Центр учб. літ., 2009. 303 с.
38. Манакін В. М., Росоха О. В. Особливості перекладу власних назв у художній літературі (на матеріалі книги Сергія Жадана «Депеш Мод»). *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Вип.14, С.152–155.
39. Матусяк А. Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу: Культура й література XIX–XXI століть / за ред. Агнешки Матусяк. Київ: Laurus, 2014. 368 с.
40. Назаркевич Х. Стиль і переклад. *Збірник наукових праць*. № 6. Київ, 2019. С. 66–80.
41. Новик О. Проблема дорослішання у часи війни в романах Сергія Жадана «Інтернат» та Маркуса Зузака «Крадійка книжок». *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.* / наук. ред. К. Якубовської- Кравчик. Варшава, 2021. Вид. 1. С. 151–160.
42. Онікієнко І. Полідискурсивність роману Сергія Жадана «Інтернат». *Філологічні студії. Лінгвістика і поетика тексту*. 2019. Вип. 19. С. 77–90.
43. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії: (слов.-довід. філолога). Укладач: І. І. Коломієць. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 203 с.
44. Осьмак Н., Бикова О. Сергій Жадан як знакова постать у сучасному літературному процесі. *Філологічні діалоги*. (9). 2023. С. 97–100.

45. Плющ М. Я. Системна організація граматичної будови української мови. Таблиці. Схеми: [навч. посіб.] / М. Я. Плющ, О. Ю. Грипас. Київ: Вид. дім «Слово», 2015. 264 с
46. Рильський М. Зібрання творів: у 20-ти т. Наука. Критика. Публіцистика. Т. 14: Літературно-критичні статті / упорядники: В. Є. Келембетова, М. К. Наєнко; ред. Г. Д. Вервес. Київ, 1986. 528 с.
47. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові: монограф. вид. Черкаси: Чабаненко Ю., 2012. 488 с.
48. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енцикл. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
49. Сітко А. В, Вилушак А. В. Проблема виокремлення перекладацьких трансформацій в українському перекладознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Т.2. № 62, 2023. С. 117—120.
50. Словник сучасного українського сленгу, «пацан». URL: https://slovnyk.me/dict/slang_modern/%D0%BF%D0%B0%D1%86%D0%B0%D0%BD (дата звернення: 28.07.2024).
51. Сучасна українська літературна мова за ред. М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін., за ред. М. Я. Плющ. 4-те вид., стер. Київ: Вища шк., 2003. С. 311–312.
52. Удовіченко Г. М., Демченко В. Л. Перекладацькі трансформації у процесі перекладу художніх текстів. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. (1 (26)). 2024.
53. Федорів У. Мотив втраченого дитинства в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.* / наук. ред. К. Якубовської-Кравчик. Варшава, 2021. Вид. 1. С. 84–94.
54. Федорів У. Топос втраченого дому в романі С. Жадана «ІНТЕРНАТ». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 28(1). 2019. С. 43–45.
55. Харчук Р. Б. Періодизація постмодерного періоду в українській літературі. Неопозитивізм, неомодернізм, постмодернізм – провідні її естетичні

- орієнтації. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2008. С. 19–28.
56. Харчук Р. Б. Сергій Жадан – «Вічний Підліток». Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посібн. Київ: ВЦ «Академія», 2008. С. 209–216.
57. Хассан І. Риси постмодернізму // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 22.06.2024).
58. Щур О. Клаудія Дате: « Ми дуже мало говоримо про внесок перекладача як посередника між культурами». URL: https://lb.ua/culture/2021/09/22/494432_klaudiya_date_mi_duzhe_malo_govorimo.html (дата звернення: 22.08.2024).
59. Keggel S. Chronik einer belagerten Stadt. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/serhij-zhadan-und-sein-neues-buch-himmel-ueber-charkiiv-18370954.html> (дата звернення: 18.06.2024).
60. Othmann R. Die Kulturpersonen des Jahres. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kulturpersonen-des-jahres-2022-18504742.html> (дата звернення: 10.08.2024).
61. Preis der Leipziger Buchmesse. Preisträger in der Kategorie Übersetzung, 2018. URL: <https://www.preis-der-leipziger-buchmesse.de/de/archiv/> (дата звернення: 22.08.2024).
62. Schreiber M. Übersetzung und Bearbeitung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1993.353 S.
63. Stöhr S. Dankrede. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung. URL: <https://www.deutscheakademie.de/de/auszeichnungen/johann-heinrich-voss-preis/sabine-stoehr/dankrede> (дата звернення: 01.07.2024).
64. Westphal, D. Eine Übersetzung mit “enormer Wucht”. Sabine Stöhr und Juri Durkot im Gespräch mit Dorothea Westphal. URL: <https://www.deutschlandfunkkultur.de/uebersetzer-preis-der-leipziger-buchmesse-fuer-internat-100.html> (дата звернення: 22.08.2024).

65. Zhadan, S. Internat. Roman / Aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2022. 300 S.